

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Ing. David Hlaváček, Ph.D.

**Pokus o teologický pohled na novelu
Venědikta Jerofejeva Moskva–Petušky**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Bartoň, Th.D.

Praha 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 6. 2023

Ing. David Hlaváček, Ph.D.

Bibliografická citace

Pokus o teologický pohled na novelu Venědikta Jerofejeva Moskva–Petušky [rukopis] :
Bakalářská práce / David HLAVÁČEK; vedoucí práce: Josef BARTOŇ. -- Praha, 2024.
-- 36 s.

Anotace

Práce se zabývá rozбором četných biblických citací a aluzí (případně i ostatních náboženských aluzí) v novele Venědikta Jerofejeva Moskva–Petušky. Záměrem práce je pokusit se objasnit, zda lze těmto narážkám a odkazům přiřadit zvláštní, autonomní roli (tj. zda ve svém souhrnu snad vytvářejí nějaký relativně konzistentní teologický obraz), či zda leží ve zcela stejném řádu jako ostatní (velmi hojné) literární a kulturní aluze v této Jerofejevově próze. Zároveň bude na pozadí této novely, autorova životopisu a odborných studií k jeho dílu učiněn pokus o rekonstrukci jeho spirituality.

Klíčová slova

Jerofejev, Moskva–Petušky, aluze, Bible, sovětská literatura

Abstract

This thesis analyses the numerous biblical citations and allusions (incl. other religious allusions) present in Venedikt Erofeev's novel Moscow–Petushki. The aim of the thesis is to try to clarify if these allusions can be attributed a special, autonomous status (i.e. if they, as a whole, constitute a relatively consistent theological image) or if they are just of the same order as the other (very numerous) literary and cultural allusions in this Erofeev's work. On the basis of this novel, the author's biography and studies on his works, an attempt on reconstructing the author's spirituality will be made at the same time.

Keywords

Erofeev, Moscow–Petushki, allusions, Bible, Soviet literature

Počet znaků (včetně mezer): 75 567

Poděkování

Srdečně děkuji vedoucímu práce, doc. PhDr. Josefu Bartoňovi, Th.D., za skvělý výběr tématu práce a její vedení.

Děkuji rovněž své rodině za neutuchající trpělivost a podporu v průběhu časově náročného kombinovaného studia.

Obsah

Úvod.....	7
1. Stručný životopis Venědikta Jerofejeva.....	8
1.1. Jerofejevův život.....	8
1.2. Jerofejevův způsob myšlení a jednání.....	9
1.3. Jerofejevova spiritualita.....	10
1.4. Literární tvorba.....	11
2. O díle Moskva–Petušky.....	13
2.1. Charakteristika díla.....	13
2.2. České překlady díla.....	14
2.3. Literárněvědné studie o díle.....	14
3. Teologický pohled na novelu Moskva–Petušky.....	16
3.1. Biblické aluze.....	16
3.1.1. Biblické aluze dle knihy.....	17
3.1.2. Biblické aluze dle motivu.....	19
3.1.3. Dílčí závěr k biblickým aluzím.....	21
3.2. Sporná místa studie Eduarda Vlasova.....	21
3.3. Vybrané Veněčkovy výroky.....	27
3.3.1. Dílčí závěr k vybraným Veněčkovým výroky.....	31
3.4. Vybrané prvky děje.....	31
Závěr.....	33
Seznam použitých zkratk.....	34
Seznam literatury.....	36

Úvod

Krásnou literaturu lze považovat za *locus theologicus*, a to v současném významu daného termínu, který navazuje na původní, „tradiční“ pojetí potridentského dominikánského teologa Melchiora Cana (1509–1560).¹ Při tomto dosti obecném a samozřejmě znějícím tvrzení, jež je však nesnadné podepřít seriózním vědeckým výzkumem, se lze odvolat např. na knižně vydanou disertační práci polského kněze a teologa Jerzyho Szymika.² Krásná literatura je zde kromě toho představena i jako *praeparatio evangelica*, či jako zdroj určitého druhu poznání. Autor ve své práci vychází z GS 44³ a následujících slov J. Ratzingera: „Teolog musí vstoupit na půdu základních lidských existenciálních pocitů, aby odtud znovu do základů prožil a protrpěl teologický problém, a tím teologii uschoptil k výpovědím v oblasti *passio humana*.“⁴ Není bez zajímavosti, že tento přístup lze podle Szymika uplatnit i na Písmo svaté, jehož mnohé části také nesou znaky beletrie a stopy literatur starověkého Předního východu⁵.

Motivací pro sepsání předkládané práce byla touha zjistit, zda v novele *Moskva–Petušky*, rozsahem útlé, avšak nápadně zaplněné biblickými aluzemi, lze spatřit nějaký jednotící teologický prvek, případně zda je možné za jejich pomoci nahlédnout do spirituality samotného autora. Druhý jmenovaný krok by měl být usnadněn tím, že hlavní hrdina Veněčka nese mnohé autobiografické rysy.⁶

V 1. kapitole je uveden krátký životopis Venědikta Jerofejeva se zvláštním přihlédnutím k jeho povahovým rysům a stručný přehled jeho literární tvorby. 2. kapitola rámcově pojednává o díle *Moskva–Petušky*. 3. kapitola je pak již věnována vlastnímu teologickému pohledu na novelu.

Při hledání biblických a jiných náboženských aluzí je přihlédnuto především ke klíčové studii Eduarda Vlasova, která doprovází ruské vydání novely z r. 2017.⁷ Studie bere v potaz všechny typy aluzí, jež se v *Moskvě–Petuškách* vyskytují, z nichž ty biblické (a ostatní křesťanské) tvoří jen část. Vlasov je do své studie zahrnuje bez konfesního hlediska či hlubší teologické erudice. Bylo proto nutné je kriticky zhodnotit, což je provedeno v podkapitole 3.4. Kromě biblických aluzí jsou ještě z teologického hlediska posouzeny vybrané citáty z díla a úseky děje, které se zdají vyjevovat některé rysy Jerofejevovy spirituality.

1 Srov. SZYMIK, Jerzy. *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury: Literatura piękna jako locus theologicus*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 2007, str. 26.

2 Srov. tamtéž, str. 187.

3 „Je věci celého Božího lidu a zvláště duchovních pastýřů a teologů s pomocí Ducha svatého poslouchat, chápat a vykládat, co všechno naše doba říká, a ve světle Božího slova to posuzovat, aby se mohla zjevená pravda stále hlouběji chápat, lépe poznávat a přiměřeněji podávat.“

4 NOSSOL, Alfons. *Kulturowy kontekst tzw. „teologii wyzwolenia“*. *Historyczny i systematyczny zarys zasadniczych problemów. Skrypt dla studentów*. Lublin 1990, str. 24, cit. in SZYMIK, Jerzy. *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury*, str. 185, překlad z polštiny vlastní.

5 Srov. SZYMIK, Jerzy. *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury*, str. 46.

6 Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Венедикта Ерофеева или странствия юродивого с постмодернистским подтекстом*. Diplomová práce. Praha: FF UK, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2009, str. 23 nebo RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec: tragédie Valpuržina noc aneb Komturevy kroky Venedikta Jerofejeva v kontextu ruské dramatiky postmoderního období*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 39.

7 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*. Москва: Азбука-Аттикус, 2017.

1. Stručný životopis Venědikta Jerofejeva

1.1. Jerofejevův život

Venědikt Vasiljevič Jerofejev se narodil 24. října 1938 ve městě Kirovsk v Murmanské oblasti jako nejmladší z pěti sourozenců. Rodiče pocházeli původně z Uljanovské oblasti v Povolží.

Jerofejevův dědeček z matčiny strany předčasně zemřel a o jeho pět dcer se posléze starala rodina místního pravoslavného kněze, vzdělaného muže, jenž měl doma velkou knihovnu. Jerofejevova matka byla formálně vzdělána pouze minimálně, avšak vlivem rodiny, v níž vyrůstala, nabyla značných znalostí literatury, historie a filosofie. Ty následně dokázala zprostředkovat svým dětem, které tak dle svědectví Jerofejevovy nejstarší sestry znaly ruskou historii lépe od matky než ze školních učebnic.⁸

V roce 1946 byl Jerofejevův otec poslán do pracovního tábora, odkud se vrátil až v roce 1954. Matka během té doby nemohla najít práci, a tak se rozhodla od rodiny odejít, aby starost o děti přenechala státu. Venědikt spolu s bratrem Borisem tak strávili několik let v dětském domově.

V roce 1955 byl Jerofejev přijat na Moskevskou státní univerzitu, obor ruský jazyk a literatura. Ve druhém ročníku však byl z univerzity vyloučen. O důvodech předčasného konce jeho studia existují vzájemně odlišná svědectví. Shodují se alespoň v tom, že Jerofejev zanedbával své studijní povinnosti.⁹

V roce 1961 pak byl Jerofejev přijat na Vladimírský státní pedagogický institut. Studium však opět nedokončil – byl vyloučen již ve druhém semestru. Zprávy o důvodech jeho odchodu se opět rozcházejí. Pro nás je zajímavé, že podle jedné z verzí byla v Jerofejevově nočním stolku komsomolskými funkcionáři objevena Bible.¹⁰ Již v tomto období dle svědectví svých přátel Jerofejev mnoho pil.¹¹

Během studií ve Vladimiru se Jerofejev seznámil se svou pozdější první manželkou Valjou Zimakovovou, která se po absolvování školy vrátila do domovské vsi Myšlino nedaleko Petušků¹². V roce 1966 se jí a Jerofejevovi narodil syn Venědikt. Ten se později stal i jednou z postav novely *Moskva–Petušky*.

Po vyloučení z vladimírského institutu pracuje Jerofejev manuálně – jako výkupčí lahví, pomocný dělník na stavbě, vrtač ve skupině geologů nebo topič, zatímco se neúspěšně pokouší studovat na různých vysokých školách. Posléze klade celých deset let kabely jako dělník u telekomunikací. Při pracích na trase Šeremetěvo–Lobňa píše začátkem roku 1970 své nejslavnější dílo *Moskva–Petušky*.

Jelikož Jerofejev neměl stálé bydlení, poskytovali mu azyl přátelé či partnerky. Neměl ani občanskou legitimaci. Jeho přátelé ho tedy vysílali na různé vědecké expedice s nadějí, že se mu zde legitimaci podaří získat. Postavení člověka bez trvalého bydliště a dokladů bylo v Sovětském svazu srovnatelné s postavením pachatele těžkého zločinu.¹³

V roce 1975 nakonec získal bydlení v centru Moskvy u Galiny Nosovové, již si následujícího roku vzal za manželku. Jerofejevovi přátelé považovali jeho druhý sňatek spíše za způsob, jak legálně získat trvalé bydliště. Manželství však přetrvalo do konce

⁸ Srov. RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 34.

⁹ Srov. tamtéž, str. 36.

¹⁰ Srov. tamtéž, str. 36.

¹¹ Srov. tamtéž, str. 37.

¹² Podoba genitivu *Petušků* (oproti alternativě *Petušek*) je zvolena dle překladu M. Dvořáka a používána v celé práci.

¹³ Srov. tamtéž, str. 40.

Jerofejevova života. Roku 1976 také přicházejí ze zahraničí zprávy o prvních vydáních novely *Moskva–Petušky* (viz kap. 1.4).

Jerofejev však v té době velmi málo literárně tvoří a nadále pije mnoho alkoholu, proto jeho životní podmínky zůstávají nuzné. V první polovině 80. let se snaží osvobodit od závislosti na alkoholu a studuje němčinu na univerzitě.

V létě roku 1985 Jerofejev onemocní rakovinou hrtanu a nádor je mu odoperován. V březnu 1987, na radu svého nejbližšího přítele Vladimira Muravjova, přijímá Jerofejev křest v katolické církvi v moskevském kostele sv. Ludvíka. Muravjov se stává jeho kmotrem. Dle svědectví své druhé manželky Galiny nebyl Jerofejev pokřtěn jako dítě, jelikož to v tehdejší době skýtalo možné nebezpečí. Zbožnost v něm však vždy byla přítomna a svým životem napodoboval Krista.¹⁴

V březnu 1988 nečekaně dochází k recidivě vážné nemoci. V květnu pak přichází druhá operace, po níž byl Jerofejev až do konce života schopen s okolím komunikovat pouze pomocí papíru a tužky nebo speciálního přístroje.

V roce 1990 se Jerofejevovi opět objevují metastázy a lékaři mu již nedokáží pomoci jinak než tišením bolesti. Umírá 11. května téhož roku v Moskvě.

1.2. Jerofejevův způsob myšlení a jednání

Jerofejev projevuje vytrvalý odpor k hrdinství a projevům dokonalosti v jakémkoli ohledu (včetně např. klasických uměleckých děl¹⁵), vede sebezníčovající způsob života, odmítá jakékoliv pohodlí, chová se záměrně absurdně a podivínsky. Dle svědectví Vladimira Muravjova měl Jerofejev pocit, že všední život v blahobytu je náhražkou života opravdového. Rozvracel jej tedy, a toto rozvracečství v sobě mělo zčásti i náboženský odstín. Mimoto si mezi sebou a svým okolím vytvářel jakousi bariéru, která nedovolovala jeho přátelům a známým zjistit Jerofejevovo skutečné mínění,¹⁶ „měl velmi zvláštní vztah k tomu, co by měl o něm okolní svět znát.“¹⁷

O posledně jmenovaném rysu Jerofejevovy povahy může svědčit i následující úryvek z 15. kapitoly *Moskvy–Petušků*:

„Všechno, o čem vy rozmlouváte, všechno, čím se každodenně zabýváte, jde dokonale mimo mě. Jo. A o tom, čím se zabývám já, o tom neřeknu nikdy a nikomu ani slovo. Možná je to proto, že se bojím pověsti magora, možná něčím jiným, ale stejně – ani slovo.“

Jerofejevův vztah k alkoholu, tak určující pro jeho životní osud i literární dílo, byl velmi osobitý. Dle přítele Igora Avdijeva Jerofejev nesnášel opilce, kterým se pletl jazyk, mluvili hloupě či nezajímavě. Pítí pro něj bylo zvláštním způsobem askeze a obětování obvyklých životních hodnot – kariéry, běžných životních starostí a pohodlného přežívání v marnosti každodennosti. Alkohol a stolní společnost byly vstupenkou do sfér, kde přebývá bratrstvo vyvolených a Bůh a kde se člověk skrze dnem vzhůru obrácenou sklenku učí dívat do nebe.¹⁸

Na druhou stranu se pro Jerofejeva stával alkohol prostředkem sebeničení. Tomu napomáhalo i zmíněné odmítání života v pohodlí. Autorovy sebezníčovající tendence

¹⁴ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь. Москва: Вагриус, 2003, str. 605–606.

¹⁵ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Записки психопата, Москва: Вагриус, 2003, str. 49–50, cit. in: KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. Москва–Петушки Венедикта Ерофеева, str. 28.

¹⁶ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 534–545, cit. in: KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. Москва–Петушки Венедикта Ерофеева, str. 25.

¹⁷ RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 29.

¹⁸ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 557, cit. in: tamtéž, str. 25.

nacházejí ohlas i v jeho tvorbě.¹⁹ Hlavní hrdina *Moskvy–Petušků*, jenž nese autobiografické rysy, ostatně na konci umírá.

Dalším rysem Jerofejevovy povahy byl nezměrný stesk. Jedním z jeho vnějších projevů bylo, že slovo *hoře* (rope) byl zvyklý psát s velkým počátečním písmenem.²⁰

1.3. Jerofejevova spiritualita

Dle mínění J. Klevcové Pilařové či Světlany Šnitman-MakMillin nese Jerofejevovo chování také rysy svaté jurodivosti.²¹ Jurodivost (юродство) vznikla v prostředí východního mnišství patrně již v 5. století. Největšího rozšíření však doznala až na Rusi v 15.–17. století.

Podle kard. T. Špidlíka lze tehdejší nárůst počtu jurodivých přičítat ruskému státnímu klerikalismu. V oné době klesá počet světců v klášteřích a mezi biskupy.²² Jurodiví se „dobrovolně vzdávají pohodlí a pozemských dober, výhod života ve společnosti, rodinného zázemí, ale přijímají navíc i to, že jsou považováni za blázny. (...) Nemají strach říkat pravdu před mocnými tohoto světa a obvinít ty, kteří opomíjí Boží spravedlnost. Naopak utěšují ty, kdo svoji zbožnost zakládají na bázni Boží.“²³

Navenek bláznivé chování slouží jurodivému k umrtvování vlastní pýchy²⁴, ono samo však není základem tohoto typu svatosti. Tím je „horoucná touha po svobodě ducha“.²⁵ Jurodiví odmítali vzdělání vyčtené z knih, oproti němuž vyzdvihovali poznání vlité samotným Bohem. Často také mívali dar kardiognóze.²⁶

Světlana Šnitman-MakMillin k tomu dodává, že život jurodivého je „divadlem jednoho herce“. Jeho chování je excentrické, nesmyslné, komické, dvojsmyslné či vyvolávající strach. Cílem jeho vystupování pak je vyvolat lítost a pohnutí, a tím „oživit dobré city a hnutí duše v zármutku a nářku“. Smyslem a obsahem života jurodivého je nápodoba utrpení Kristova a připojení se k němu.²⁷

Mnohé z těchto rysů skutečně u Jerofejeva a literárního Veněčky nacházíme. Ať už se jedná o život bez stálého domova či svéráznou „askezi alkoholika“ a opilství.

Vrátíme-li se nyní k duchovnímu životu samotného Jerofejeva, neměl dle svědectví básničky Olgy Sedakovové žádný vztah k pravoslavné církvi. Žil svou vlastní vírou, plnou napětí a bolesti. O svém katolickém křtu, který přijal krátce před smrtí, příliš nemluvil. Podle Sedakovové se lze jen domnívat, že Jerofejevův vstup do katolické církve měl souvisel s jeho zálibou v latině. Jerofejev měl také odpor k rychle nabyté stylizované zbožnosti a samolibosti některých pravoslavných novokřtěnců. O jejich cestě k Bohu hovořil jako o „jízdě tramvají“, zatímco svou cestu přirovnal k pěší chůzi. Novokřtěncům pak předpovídal, že z oné „tramvaje“ vystoupí.²⁸ Jeho pohřeb se však se souhlasem katolického kněze konal v pravoslavném chrámě.²⁹

Podle své druhé manželky Galiny Jerofejev vždy říkal, že nechá-li se pokřtít, pak jedině v katolické církvi. Jeho přátelé Igor Avdijev a Boris Sorokin ho přemlouvali, aby

19 Srov. RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 25.

20 Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 595, cit. in: tamtéž, str. 26.

21 Srov. tamtéž, str. 29. či ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. str. 133.

22 Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruští mystici*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2021, str. 143.

23 Tamtéž, str. 144.

24 Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. Москва–Петушки Венедикта Ерофеева, str. 68.

25 ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruští mystici*, str. 145.

26 Srov. tamtéž, str. 147.

27 ШНИТМАН–МакМИЛЛИН, Светлана. «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*, str. 133–134.

28 Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 594.

29 Srov. tamtéž, str. 621.

nechal pokřtít v církvi pravoslavné, Jerofejev však odolal. Vladimir Muravjov tak daleko nezašel – pro katolický křest se Jerofejev rozhodl sám.³⁰

I jeho nejbližší přítel Vladimir Muravjov vzpomíná, že Jerofejev byl věřící a křesťanské zásady mu byly svaté již od sedmnácti let. Šířil je také mezi spolužáky na vladimírském institutu, což bylo podle Muravjova důvodem jeho vyloučení.³¹

Avšak bez ohledu na svůj „náboženský potenciál“ se Jerofejev nesnažil vždycky žít podle křesťanských přikázání. Jeho duchovní život tkvěl v neustálém cítění přítomnosti vyšší síly a odmítání zákonické morálky. Věděl, kdy spáchal hřích, a dovedl jej litovat. Na druhou stranu i v tak hluboce náboženské knize, jako je *Moskva–Petušky*, hlavní hrdina cestuje v první řadě za milenkou, až v druhé řadě za svým synem a jeho matkou, a žádnou lítost přitom necítí.³²

1.4. Literární tvorba

Během studií filologie na moskevské univerzitě píše Jerofejev experimentální prózu *Записки психопата* (Psychopatovy zápisky), složenou z útržkovitých deníkových záznamů. Pro nás je zajímavá tím, že již obsahuje mnohé prvky, s nimiž se setkáváme v *Moskvě–Petuškách*, jako např. vyzdvihování utrpení, existenciální stesk a odmítání přijmout svět takový, jaký je, vedení rozhovorů se sebou samým, odmítání obecně přijímaných estetických vzorů, podivínské chování, či intertextuálnost. Tak se alespoň vyslovuje J. Klevcova Pilařová.³³

Počátkem 60. let píše Jerofejev pro odborný časopis Vladimírského státního pedagogického institutu články o severských spisovatelích (Hamsunovi, Bjørnsonovi, Ibsenovi). Redakcí byly však odmítnuty pro metodologické nedostatky.

Chceme-li se pokusit zrekonstruovat obraz autorovy spirituality, je vhodné si blíže povšimnout jeho krátké prózy *Благая весть* (Dobrá zvěst) z r. 1962. Ve své době nebyla nikde publikována – četli ji pouze Jerofejevovi přátelé a v polovině 60. let se ztratila kdesi v Tulské oblasti. Až v 80. letech bylo Jerofejevovi navraceno několik stran strojopisu se prvními čtyřmi kapitolami. Poslední dvě dochované kapitoly byly doplněny ještě později Jerofejevovými přáteli a italským znalcem jeho díla Gario Zappim.³⁴

Krátká próza psaná biblickým slohem, jež se nedochovala v plném znění, v prvních čtyřech kapitolách vzdáleně připomíná *Božskou komedii*. Hrdina sestupuje do podsvětí a prochází trojím pokušením. Zmiňuje svatého Františka. Končí odchodem hrdiny ze světa do věčné blaženosti.

V páté kapitole se hrdina po určité době, kterou strávil mezi nebešťany, vrací na zemi, do míst poblíže Moskvy, nikým nepoznán. Opáše se, do ruky bere rákosovou hůl, na hlavu si vkládá věnec z vadnoucí trávy a vyráží na pouť, na níž se potkává se skupinkou mladíků. Hovoří k nim o soucitu a sebeobětování a o „tom, který ho poslal.“ Mladíci poutníka následují a na své cestě se všichni živí mj. odpadem z továren. Později dorazí do jakéhosi „mládežnického paláce“ a diví se, kolik lidí tam marní své dny zahálkou. Poutník jim je pro smích. On jim však praví: Mezi vámi, hlupáky, (...) setrvám do té doby, dokud desetina z vás neskloní hlavy v přemýšlení o těch záhadách, které jste považovali za svist a koňské ržání.“ Tím končí dochovaná část kapitoly a následuje již pouze kapitola č. 13 o několika shrnujících verších.

³⁰ Srov. tamtéž, str. 605—606.

³¹ Srov. tamtéž, str. 610.

³² Srov. tamtéž, str. 610.

³³ Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Венедикта Ерофеева*, str. 27–30.

³⁴ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. *Малая проза*. Москва: Захаров, 2004, str. 89.

V *Dobré zvěsti* je, jak vidno, Jerofejevova stylizace do role proroka či samého Krista ještě jasnější než v *Moskvě–Petuškách*. O tom, že je poslán Bohem, hlavní hrdina hovoří dokonce přímo.

Text byl odborníky hodnocen jako „zdravý pokus o vytvoření evangelia ruského existencialismu“³⁵ a „Nietzsche obrácený vzhůru nohama“.³⁶

Roku 1972 Jerofejev dokončuje román *Dmitrij Šostakovič*. Jeho rukopis se však ztratil a text se Jerofejevovi nikdy nepodařilo zrekonstruovat. Ještě roku 1972 nebo roku následujícího (v tom se prameny rozcházejí) píše na objednávku esej *Vasilij Rozanov očima excentrika*.

V roce 1976 vycházejí první zahraniční vydání novely *Moskva–Petušky*, a to v Mnichově a Tel Avivu v ruštině a ve Francii a Itálii v překladech. V srpnu téhož roku pak Jerofejev souhlasí s tím, aby novela vyšla v USA v anglickém překladu. Další literární práci se však v té době věnuje již velmi málo a spíše se potýká se závislostí na alkoholu.

V roce 1978 vychází jeho esej *Vasilij Rozanov očima excentrika* v rakouském almanachu *Современная советская литература*, a to paralelně v ruštině i němčině.

Roku 1980 pokračuje série zahraničních vydání překladů novely *Moskva–Petušky*, která vychází švédsky, srbochorvatsky, anglicky, japonsky a španělsky. Jerofejevova literární tvorba v tomto období pozůstává pouze z desítek sešitů a bloků popsaných nepublikovanými poznámkami.³⁷

Na jaře 1985 Jerofejev dokončuje divadelní hru *Valpuržina noc aneb Komturovy kroky*.

V březnu 1988, v době recidivy zhoubné nemoci, dokončuje Jerofejev literární koláž *Moje malá leniniáda*, poskládanou z citátů z Leninovy korespondence.

Posmrtně jsou vydány také Jerofejevovy poznámky ze zápisníků spolu se vzpomínkami jeho nejbližších v knize *Мой очень жизненный путь*³⁸ a krátké prózy ve sbírce *Малая проза*³⁹.

35 RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 37.

36 AJCHENVALD, Jurij. Hrozné věci o Venediktu Jerofejevovi. In: *Svět a divadlo* 1991/7, s. 54, cit. in RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 37.

37 Srov. RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 43.

38 ЕРОФЕЕВ, Венидикт. *Мой очень жизненный путь*. Moskva: Вагриус, 2003.

39 ЕРОФЕЕВ, Венидикт. *Малая проза*. Moskva: Захаров, 2004.

2. O díle Moskva–Petušky

Novela *Moskva–Petušky* byla původně napsána pro úzký okruh příbuzných a známých⁴⁰ dle Jerofejevových vlastních slov při kabelážních pracích v Šeremetěvu od ledna do dubna 1970.⁴¹

Již v roce 1970 se dílo začalo šířit prostřednictvím samizdatu.⁴² K jeho vydání došlo nejprve v zahraničí (viz kap. 1.4). V SSSR vyšlo až koncem 80. let, a to nejprve v cenzurované podobě v časopise *Трезвость и культура*, posléze (1989) v původní podobě v almanachu *Весть*⁴³ a knižně v nakladatelství Прометей Moskevského státního polytechnického institutu V. I. Lenina.⁴⁴

2.1. Charakteristika díla

Literární dílo *Moskva–Petušky* sám autor označuje za *poemu*. Podle M. Šcotkové však má formálně blíže k novele. Případně ji lze označit za poemu psanou v próze.⁴⁵ V této práci se přidržuji označení novela.

Příběh je psán z pohledu Veněčky, hrdiny se silnými autobiografickými rysy.⁴⁶ Pozadí novely tvoří cesta příměstským vlakem, tzv. *električkou*, z moskevského Kurského nádraží do 125 km vzdálené obce Petušky (Петушки). Jednotlivé kapitoly jsou pojmenovány podle úseků cesty mezi zastávkami (např. *Reutovo–Nikolskoje*). Veněčka během své cesty rozmlouvá s ostatními pasažéry, ironicky a s nádechem filosofie či teologie líčí své vnitřní pochody a v neposlední řadě popíjí alkohol. Následkem toho se v poslední třetině příběhu propadá do deliria, v němž se jeho vidiny těžko rozlišitelně prolínají s reálnými smyslovými vjemy.

V tomto stavu není schopen včas vystoupit v cílové stanici Petušky, v jasnějších chvílích pak s hrůzou shledává, že je na cestě zpět do Moskvy a venku se již setmělo. Na samém konci Veněčka v noční Moskvě vystoupí, je pronásledován jejími ulicemi čtveřicí násilníků a nakonec zabit vbodnutím šídla do krku.

Je zde využít typický postmoderní motiv *smrti autora*⁴⁷, přičemž není zcela jasné, zda se jedná skutečně o smrt či nekončící delirium („*A od těch dob jsem nepřišel k sobě a nikdy nepřijdu.*“).

Autor líčí typické složení cestujících v električce, kteří po cestě společně popíjejí, v podroušeném stavu vedou absurdní dialogy a za jízdu neplatí penězi, nýbrž gramy (tj. mililitry) alkoholu, či obvyklý pracovní den při pokládce kabelů, kdy se kolektiv celou dobu věnoval pouze pití, kabel nechával zvlhnout v zemi, směrem „nahoru“ odesílal vyplněné výkazy a pobíral pravidelnou mzdu.

40 Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Венедикта Ерофеева или странствия юродивого с постмодернистским подтекстом*. Diplomová práce. Praha: FF UK, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2009, str. 23.

41 Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva Petuški zpáteční*. Překlad Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992, str. 4.

42 Srov. ŠCOTKOVÁ, Markéta. *Moskva—Petuški v českém překladu*. Bakalářská práce. Praha: PedF UK, Katedra českého jazyka, 2019, str. 26.

43 Srov. tamtéž, str. 29.

44 Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva Petuški zpáteční*. Překlad Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992, str. 4.

45 Srov. ŠCOTKOVÁ, Markéta. *Moskva–Petuški v českém překladu*, str. 29.

46 Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Венедикта Ерофеева*, str. 23 nebo RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 39.

47 Srov. tamtéž, str. 63.

Hrdina novely, stejně jako Jerofejev sám, postrádá stálé bydlení – na začátku se probudí na schodišti neznámého domu s kufříkem na prsou a pár drobnými v kapse.

Novela je nadmíru bohatá na aluze z Písma svatého a z oblasti náboženství obecně (nemluvě o rovněž velmi početných odkazech na ruskou i světovou literaturu), hlavního hrdinu v průběhu děje provázejí andělé, on sám se celým příběhem i jeho niterným prožíváním přirovnává k trpícímu Kristu apod. Všechny tyto aspekty Jerofejevova stěžejního díla pobízejí k teologickému pohledu na ně a ke snaze vysledovat případné jednotící duchovní poselství a vpsledku i autorovu spiritualitu.

2.2. České překlady díla

Není-li uvedeno jinak, pocházejí citované pasáže z revidovaného překladu Milana Dvořáka *Moskva–Petušky* z r. 2012. Tento překlad byl zvolen proto, že je dle studované literatury považován za nejlepší dostupný,⁴⁸ toto jeho druhé vydání prošlo revizí ze stany samotného překladatele a nadto je na českém trhu dostatečně rozšířen. Dvořákův překlad byl vydán nejprve r. 1990 v časopise *Sovětská literatura*, poté v revidované verzi v nakladatelství Argo r. 2012.⁴⁹

V češtině je dále k dispozici překlad Libora Konvičky, vydaný v nakladatelství Pragma pod názvem *Moskva Petuški zpáteční*, poprvé r. 1992 a podruhé v nezměněné podobě r. 2005, a překlad Leoše Suchařípy, vydaný v Brně nakladatelstvím Větrné mlýny ve spolupráci s HaDivadlem r. 1999 pod názvem *Moskva→Petušky*. Posledně jmenovaný překlad byl vytvořen pro divadelní inscenaci v režii Jiřího Pokorného, uvedenou právě v HaDivadle v květnu 1999.

2.3. Literárněvědné studie o díle

Stručný přehled vědeckých studií o novele *Moskva–Petušky* podává J. Klevcova Pilařová⁵⁰. Práce byly zaměřeny např. na srovnání novely s Biblií či s dílem F. M. Dostojevského, byly zkoumány folklorní reminiscence, paralely mezi *Moskvou–Petuškami* a klasickými díly ruské i světové literatury nebo byla novela pojednána jako zakládající text ruského postmodernismu.⁵¹ Jmenujme zde alespoň ty, které reflektují duchovní stránku novely.

Prvním vědeckým dílem o *Moskvě–Petuškách* byl článek Borise Gasparova a Iriny Paperno *Встань и иди*, který vyšel v Jeruzalémě ve sborníku *Slavica Hierosolymitana* r. 1981. V něm se poprvé objevila témata srovnání novely s Biblií a díly F. M. Dostojevského, na něž pak navazovali další výzkumníci. Takovýto přístup však byl, jak poznamenává J. Klevcova Pilařová, ve své době spíše výjimkou – většina studií hovoří spíše o prozaičtějších tématech.⁵²

Na Gasparova a Paperno navazuje Světlana Gajser-Šnitman (provd. Šnitman-MakMillin) svou rozsáhlou monografií *Венедикт Ерофеев. Москва–Петушки или The Rest is Silence* (1989, 2. vyd. 2022). Autorka v první části knihy rozebírá kousek po

48 Srov. DVOŘÁKOVÁ, Iva. *České překlady novely Venedikta Jerofejeva Moskva–Petuški*. Bakalářská práce. Praha: FF UK, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2009, str. 56.

49 Vydání z r. 2012 vychází pod typograficky upraveným názvem *Moskva→Petušky*. V této práci je ponechán původní název překladu (tj. *Moskva–Petušky*), aby tím byl tento překlad lépe odlišen od ostatních dvou. Je také otázkou, nakolik šlo o záměr překladatele a nakolik o pouhou grafickou úpravu obálky.

50 Srov. KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Вenedикта Ерофеева*, str. 11–16.

51 Srov. tamtéž, str. 12.

52 Srov. tamtéž, str. 12.

kousku celý děj, aby ve druhé části poskytla celkový pohled na novelu z různých úhlů, jako je např. pojetí času a prostoru, stylistické zvláštnosti či funkce různých druhů citací v díle.

V r. 1995 vychází v moskevském časopise Звезда článek Alexeje Vasjuškina Петушки как Второй Рим. Autor zde nachází mnoho paralel s nejnámějším dílem francouzského spisovatele Michela Butora *Proměna* (*La Modification*, 1957), jehož hlavní hrdina cestuje vlakem za milenkou z Paříže do Říma. Vasjuškin vyjadřuje mínění, že zatímco hlavní hrdina *Proměny* neustále utíká před Bohem, Veněčka z *Moskvy–Petušků* Ho naopak ve světě Bohem opuštěném neustále hledá.⁵³

V r. 1998 pak poprvé vychází novela *Moskva–Petušky* s rozsáhlým komentářem Eduarda Vlasova, z něž vydatně čerpá tato mnou předkládaná práce. Vlasov rozebírá každou větu, o níž se lze domnívat, že nese nějakou aluzi, přičemž počet stran věnovaných komentáři překračuje počet stran samotného díla téměř čtyřnásobně. Chybí zde však jakákoliv jednodušší stať, jež by poskytovala celkový pohled na dílo. Všechna obsažená sumarizující hodnocení jsou tedy rozptýlena mezi jednotlivé poznámky.

⁵³ Srov. tamtéž, str. 15.

3. Teologický pohled na novelu Moskva–Petušky

Jelikož novela *Moskva–Petušky* nese silné autobiografické prvky – hlavní hrdina i řada postav mají skutečné předobrazy a Jerofejevův životní styl lze označit jako život bez stálého domova –, lze se domnívat, že spiritualita literárního Veněčky nese mnohé rysy spirituality autora samotného. Je také možno se tázat, zda je v rámci novely možno vysledovat nějaké jednotící motivy. Níže uvedený teologický pohled se právě o tyto věci pokouší.

Kapitola obsahuje rozčlenění biblických citací⁵⁴ a jiných křesťanských aluzí dle biblické knihy a dle motivu, dále zhodnocení vybraných výroků hlavního hrdiny i prvků děje novely z náboženské, resp. teologické perspektivy. Nakonec je věnována pozornost „sporným“ místům studie Eduarda Vlasova, tj. takovým, jimž Vlasov pravděpodobně nepřirazuje správné biblické místo nebo odkaz na Bibli přehlíží zcela.

Nutno podotknout, že teologický pohled na novelu *Moskva–Petušky* bude již ze své povahy neúplný. Plnější porozumění dílu je umožněno pouze člověku detailně obeznámenému s ruskou literaturou či sovětskými reáliemi přelomu 60. a 70. let. Tak např. sfinga, s níž Veněčka rozmlouvá a která ho nehodlá pustit do Petušků, podle Světlany Šnitman-MakMillin odkazuje (kromě známého příběhu krále Oidipa) na báseň A. A. Bloka, jejíž jedna sloka začíná slovy Россия – сфинкс. Sfinga je tedy obrazem celého tehdejšího sovětského Ruska.⁵⁵ Ono samotné nepouští hrdinu ze své Bohem opuštěné každodennosti do vysněného místa, *kde ptáci neumlknou ani ve dne, ani v noci*.⁵⁶ Groteskní sen o revoluci vedené partou Jerofejevových přátel, jenž se Veněčkovi zdá po upadnutí do deliria, také na dnešního střeoevropského čtenáře nezapůsobí tolik jako na tehdejšího čtenáře sovětského, který byl ve škole nucen učit se hodinu po hodině chronologii Říjnové revoluce.⁵⁷ Navíc obě jmenované scény obsahují řadu biblických aluzí.

Z uvedeného je patrné, že biblické i ostatní aluze jsou v *Moskvě–Petuškách* neoddělitelně včleněny do toku textu odkazujícího zároveň na ruskou literaturu či sovětské reálie, což na citovaná biblická místa může vrhat specifické světlo.

3.1. Biblické aluze

Na základě studie E. Vlasova⁵⁸ a jejího kritického zhodnocení (některá Vlasovem uváděná biblická místa jsou totiž sporná, více o nich v kap. 3.2) byly spočítány biblické a jiné náboženské aluze vyskytující se v *Moskvě–Petuškách*. Nejprve jsou zkoumány aluze dle biblické knihy, následně dle motivu. Lze je rozdělit do tří skupin:

- A) Přímé citace z Písma svatého
- B) Parafráze / citace ne zcela určitého místa v Písmu
- C) Narážky / místa jen s nejasnou vazbou k Písmu

⁵⁴ Není-li uvedeno jinak, jsou biblické pasáže v češtině citovány z Českého liturgického překladu. Citace v ruštině pak z tamního Synodálního překladu, v Jerofejevově době nejčastěji používaného.

⁵⁵ Srov. ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Str. 233–234.

⁵⁶ JEROFEJEV, Венедикт. *Moskva–Petušky*. Překlad Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012, str. 38.

⁵⁷ Srov. ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Str. 217.

⁵⁸ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова, str. 121–559.

3.1.1. Biblické aluze dle knihy

Podíváme-li se blíže na počty aluzí dle biblické knihy, můžeme si – kromě zcela zřejmých případů jako *Gn*, *Ex*, *Dt*, *Ž*, *Př* a všechna evangelia (viz dále) – povšimnout nápadně vysokých počtů aluzí u knihy proroka Izaiáše (celkem 18, z toho 5 přímých citací), Písně písní (13, 6 přímých citací), Jóba (12, pouze však jedna přímá citace) a Zjevení (9, 4 přímé citace).

Následují knihy Ezechiel (7), Daniel (6), Kazatel, Jeremiáš a list Římanům (po 5).

Hojná přítomnost starozákonních motivů a časté aluze na starozákonní knihy svědčí o autorově zběhlosti v této části Písma.

Četnost citací z knih Izaiáš a Zjevení svědčí o Veněčkově, potažmo autorově touze po směřování ke Kristu i po lepším světě za horizontem dějin či sovětské každodennosti.

Z obou knih např. cituje Veněčka při rozhovoru s průvodčím Semjonyčem o budoucnosti lidstva, při němž se opět úspěšně vyhne placení jízdného.⁵⁹ V narážce na Zj 22,19 např. mluví o všech, jejichž jména jsou zapsána v knize života. Ti pak mají zapět: „Izaiáši, jásej,“ což je píseň obvykle zpívána při pravoslavných svatebních obřadech, jež odkazuje na dvě místa z Tritoizaiáše – shromáždění národů na horu Sión (Iz 60,1.11.19.20) a proroctví o nových nebesích a nové zemi (Iz 65,19).⁶⁰

Citace z Písně písní jsou pochopitelně ponejvíce svázány s Veněčkovou milenkou, ta je však zároveň přirovnávána k Panně Marii (*útěcha lidského rodu, lilie údolí*⁶¹).

Citace či narážky na knihu Jób se často vyskytují v situacích, kdy se Veněčka nad sebou zamýšlí nebo se obrací k Bohu s otázkou. Tak např. na konci hovoří o Božích vahách, na nichž bude „vzdech a slza vážit více než propočet a záměr“, což je narážka na Job 6,1–3⁶², nebo si v dialogu se svým synkem posteskuje, že podobně jako vadnoucí rostlina „celé dny opadává“, což je nepřímá citace Job 14,1–2.

Citace z knihy Ezechiel, ač jsou také relativně hojné, nenesou žádné nápadné motivy, snad až na situaci, kdy se Veněčka na počátku rozhoduje, zda se má dát doprava či doleva, aby tak jako tak dorazil na Kurské nádraží.

Z knihy Daniel jsou v závěru při Veněčkově útěku před násilníky citována ikonická slova *Mene, mene, tekel uparsin* (Dan 5, 25–30) – lehkým je zde shledán sám Veněčka.⁶³ Také při dialogu se Semjonyčem cituje Veněčka Danielův výklad králova snu o pěti královstvích (Dan 2, 36–44).⁶⁴

Ke knize Kazatel odkazuje Jerofejev – jak je očekávatelné – převážně v souvislosti s pocitem marnosti. K listu Římanům pak tehdy, když hovoří o lásce k bližnímu a nezbadatelnosti Božích cest. Odkazy ke knize Jeremiáš nenesou žádný jednotný motiv.

59 Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 101.

60 Srov. tamtéž.

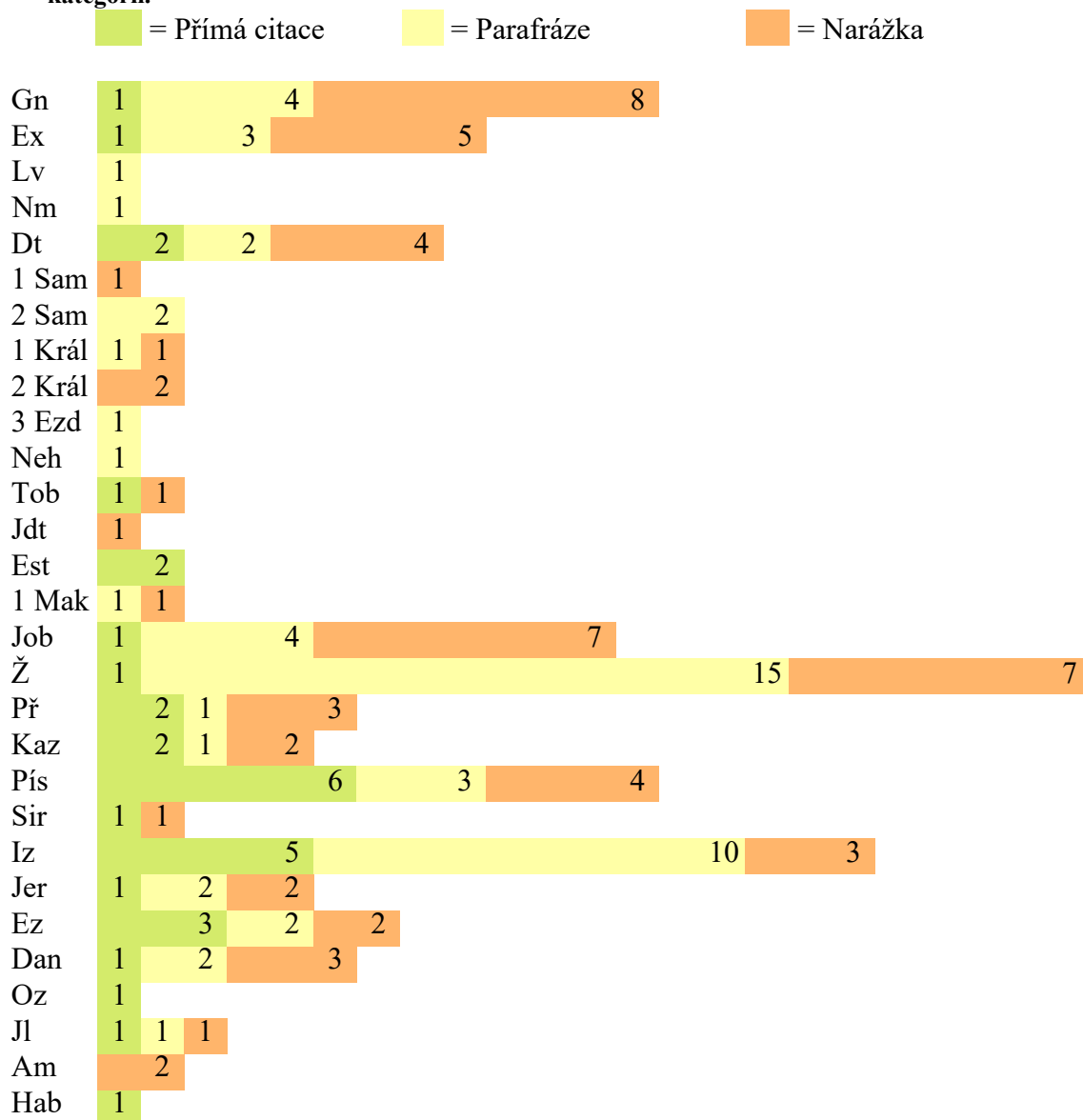
61 Tamtéž, str. 138.

62 Více viz kap. 3.3

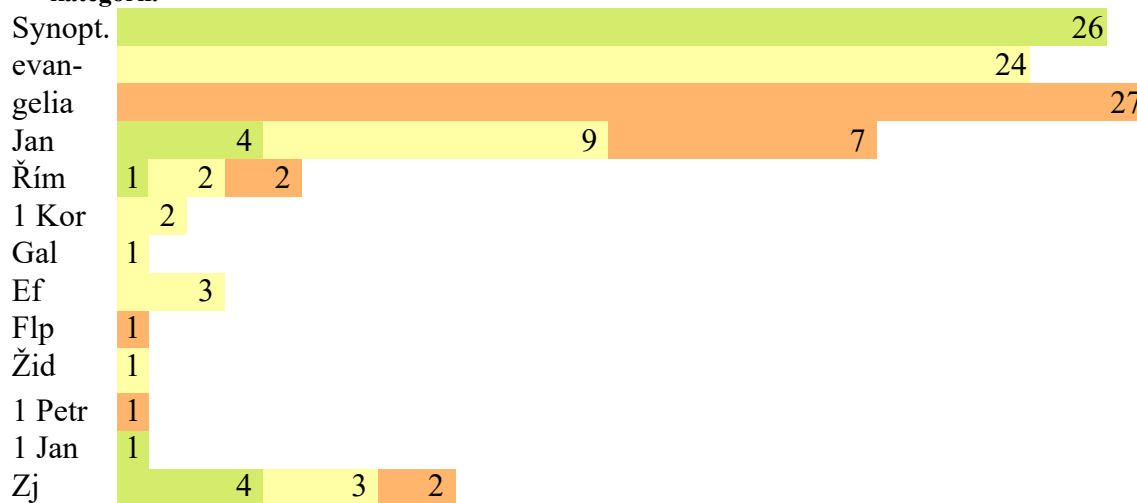
63 Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 139. Opět je zde řeč o Božích vahách.

64 Srov. tamtéž, str. 100.

Tab. 1: Aluze na knihy Starého zákona, řazené dle knihy. Čísla udávají počet aluzí v dané kategorii.

Tab. 2: Aluze na knihy Nového zákona, řazené dle knihy. Čísla udávají počet aluzí v dané kategorii.

3.1.2. Biblické aluze dle motivu

Pokud se týká motivů či postav, jež jsou v knize zmiňovány, hovoří se nejčastěji o věcech či okolnostech spjatých s umučením Ježíše Krista – např. o jeho bdění v Getsemanské zahradě či prostě o pátku spjatém s utrpením (24 výskytů). Autor, potažmo hlavní hrdina sám sebe do Kristovy role stylizuje⁶⁵, a to tím, že na svém těle zakouší utrpení a na konci novely je pronásledován a zabit.

Vedle toho je velmi často citován Kristův výrok „Vstaň a chod’!“ (14krát). Eduard Vlasov jej dokonce pokládá za leitmotiv novely.⁶⁶ Toto tvrzení však není blíže vysvětleno. Lze s ním souhlasit, pokud by se jednalo o motiv často se opakující, podobně jako v hudební skladbě.⁶⁷ Ne však v případě, že by mělo jít o motiv vyjadřující hlavní poselství díla.

V průběhu celého děje Veněčka potkává anděly a hovoří s nimi. Dialogy s nimi se svým obsahem obvykle podobají vnitřnímu dialogu hrdiny s vlastním svědomím: „Proč jsi všechno dopil, Veňo? To je příliš mnoho! (...) My se prostě bojíme, že zase nedojedeš.“ Často je také zmiňována Panna Maria, ať už ve zvolání „Královno nebeská!“ (Царица небесная!) nebo, jak již bylo řečeno, v souvislosti s Veněčkovou milenkou.

Velmi často užívaným motivem jsou také lilie, a to ve vztahu k Písni písní, či eschatologické události dle starozákonního i novozákonního popisu (7 výskytů). S tím souvisí také častý výskyt motivů ráje, nebeského Jeruzaléma či jednoduše rajského místa na zemi, jímž jsou pro autora Petušky⁶⁸ (dohromady 8 výskytů). Lze také zaznamenat opakující se motiv soužení a marnosti (5 výskytů z toho 3 přímé citace), který zjevně souvisí s Veněčkovým, potažmo Jerofejevovým stálým pocitem smutku.

Celým dílem také prostupuje symbolika čísel 12 (popř. 13) a 40, což jsou tradiční biblické symboly plnosti a Boží zkoušky. Veněčka např. několikrát hovoří o tom, že za svou milenkou jel dosud dvanáctkrát a že tento pátek je třináctý v pořadí,⁶⁹ na samém začátku se probudí schoulený na čtyřicátém schodu⁷⁰ apod.

Tab. 3: Biblické a jiné křesťanské aluze, řazené dle motivu. Čísla udávají počet aluzí v dané kategorii.

	 = Přímá citace	 = Parafráze	 = Narážka	
Getsemany, umučení Krista, pátek	4	8		12
Vzkříšení	2	1		
Prvorozený/ synovství / otcovství	2		2	
Pokoušení Krista	1	2	2	
Kristovy zázraky	1	2		
Narození Páně	1	3	1	
Křest Páně	1			

⁶⁵ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова, str. 203

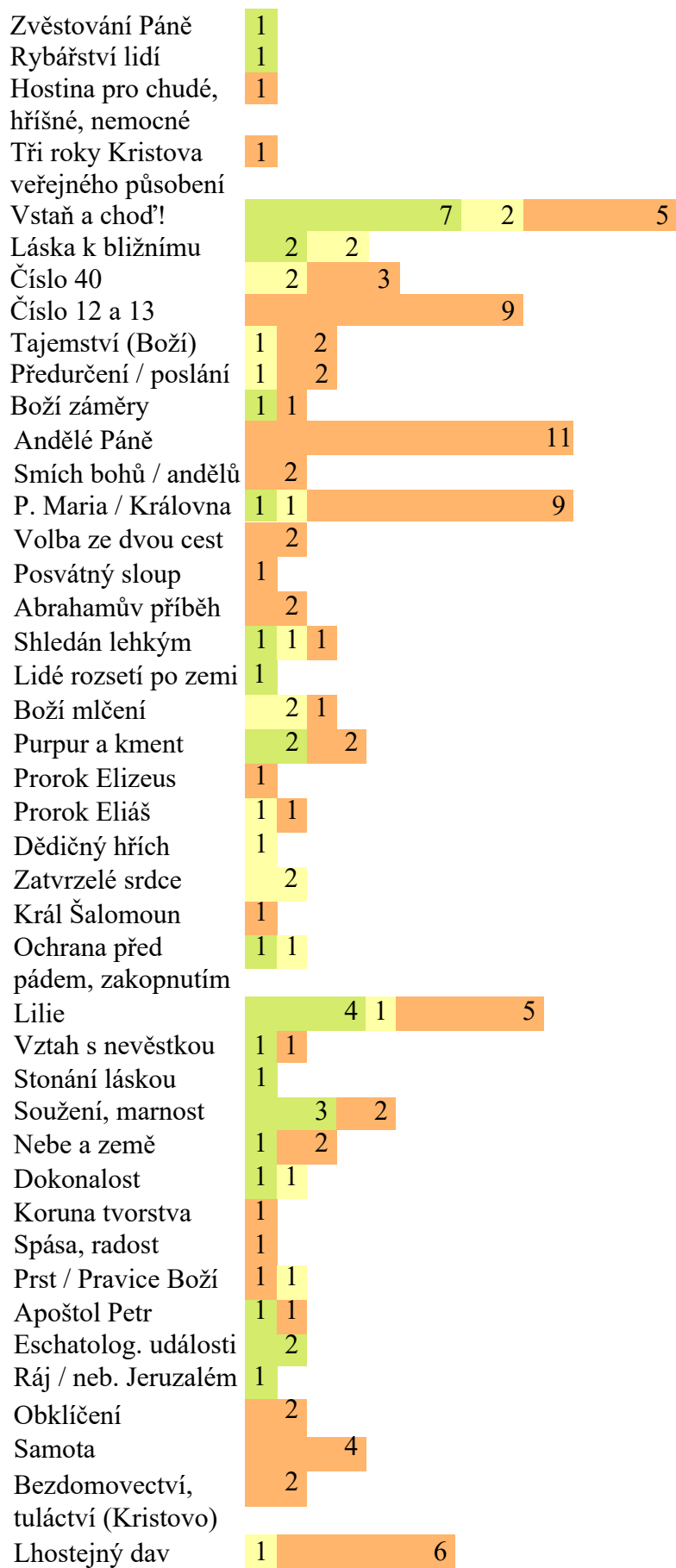
⁶⁶ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова, str. 197.

⁶⁷ Srov. *Slovník spisovného jazyka českého*. Heslo „motiv“. <<https://sjsj.ujc.cas.cz/search.php?heslo=motiv&hsubstr=no>> [cit. 2022-11-06]

⁶⁸ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова, str. 238.

⁶⁹ Srov. JEROFEJEV, Венедикт. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 51.

⁷⁰ Srov. tamtéž, str. 12.

3.1.3. Dílčí závěr k biblickým aluzím

Z biblických aluzí je zjevné, že celým dílem prostupuje Veněčkův niterný vztah ke Kristu a snaha připodobnit se mu. Po dobu celého děje se také v různých variacích vyskytuje výrok „Vstaň a chod!“ či jeho parafráze, rozhovory s anděly a číselná symbolika převzatá z Písma.

Dále se lze na různých místech setkat s touhou po ráji, eschatologickými motivy, zamilovaností v duchu Písne písní a pocity soužení a marnosti.

3.2. Sporná místa studie Eduarda Vlasova

Studie E. Vlasova, která byla v této práci použita jako výchozí materiál, zahrnuje velmi mnoho literárních a kulturních aluzí na množství děl ruské i světové kultury včetně Bible, není však psána z pozice teologa či věřícího křesťana. Její použitelnost pro pokus o teologický rozbor novely *Moskva–Petušky* má tedy svá omezení. Vlasov některé biblické aluze nezmiňuje vůbec, u jiných vynechává některá místa v Písmu, na něž Jerofejev pravděpodobně odkazuje, u dalších aluzí je pak diskutabilní, zda vůbec odkazují na Písmo.

Následující odstavce podávají přehled těchto míst a nabízejí jiné možnosti jejich výkladu.

Kap. 15 Nikolskoje – Saltykovskaja

... nedělám nic jiného, než že simuluju duševní zdraví, v každém okamžiku, a vydávám na to všechno (všechno beze zbytku) – síly duševní, síly fyzický a bůhvíjaký ještě.⁷¹

... я только и делаю, что симулирую душевное здоровье, каждый миг, и на это расходую все (все без остатка) и умственные, и физические, и какие угодно силы.⁷²

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. Může se zde jednat o narážku na starozákonní vyznání víry z Dt 6,5 či odpovídající evangelní verš Lk 10,27.⁷³

Kap. 16 Saltykovskaja – Kučino

Učň, Pane, kdyby třeba i spadl ze schodů nebo z pece, aby nezlomil ani ruky své, ani nohy!⁷⁴

Сделай так, Господь, чтобы он, если даже и упал бы с крыльца или печки, не сломал бы ни руки своей, ни ноги.⁷⁵

⁷¹ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 40.

⁷² ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки* с комментариями Эдуарда Власова, str. 39.

⁷³ Dt 6,5: Miluj Hospodina, svého Boha, celým srdcem, celou duší a celou svou silou! / и люби Господа, Бога твоего, всем сердцем твоим, и всею душою твоею, и всеми силами твоими.

Lk 10,27: Miluj Pána, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou silou i celou svou myslí, a svého bližního jako sám sebe! / возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим, и всею душою твоею, и всею крепостию твоею, и всем разумением твоим, и ближнего твоего, как самого себя.

⁷⁴ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 44.

⁷⁵ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки* с комментариями Эдуарда Власова, str. 42.

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. V tomto případě se nabízí nářžka na Ž 34,21, v němž se hovoří o spravedlivém člověku, popř. na předpisy k hodu velikonočního beránka z Ex 12,46 a odpovídající verš Jan 19,36 vztahující předchozí výrok na ukřižovaného Krista.⁷⁶

V druhém plánu také Jerofejev pravděpodobně odkazuje k Ježíšovu pokušení na poušti v Mt 4,1–11⁷⁷ (par. Lk 4,1–13). Chrátové cimbuří, z nějž se má Ježíš na d'áblovu radu vrhnout, je v ruském synodálním překladu označeno jako крыло. Jerofejev ve zkoumaném místě novely užívá podobný výraz крыльцо, což je zápraží ruských stavení, obvykle opatřené schůdky.⁷⁸

*Když jsem tam naposledy přijel, řekli mi, že spí, řekli mi, že je nemocnej a leží v horečce.*⁷⁹

... когда я в прошлый раз приехал, мне сказали: он спит. Мне сказали: он болен и лежит в жару.⁸⁰

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. Zde může jít o parafrázi scény se vzkříšením dcery Jairovy z Lk 8,52 či nářžku na vzkříšení Lazara z Jan 11,11,⁸¹ event. uzdravení Petrovy tchyně z Mk 1,30.⁸²

Кап. 22 Elektrougli – 43. kilometr

*Už po prvních dvou pohárech tohoto koktejlu se člověk stává natolik oduševnělým, že k němu můžete přistoupit a po celou půlhodinu mu ze vzdálenosti půldruhého metru plivat do ksichtu, a on vám vůbec nic neřekne.*⁸³

Уже после двух бокалов этого коктейля человек становится настолько одухотворенным, что можно подойти и целых полчаса с расстояния полутора метров плевать ему в харю, и он ничего тебе не скажет.⁸⁴

⁷⁶ Ž 34,21: [Hospodin] chrání všechny jeho [spravedlivého] kosti, ani jedna z nich nebude zlomena. / Он хранит все кости его; ни одна из них не сокрушится.

Ex 12,46: V témž domě se bude jíst, nic z masa ven nevynešes a ani kost z ní nezlomíte. / В одном доме должно есть ее, не выносите мяса вон из дома и костей ее не сокрушайте.

Jan 19,36: To se stalo, aby se splnil výrok Písma: 'Ani kost mu nebude zlomena.' / Ибо сие произошло, да сбудется Писание: «кость Его да не сокрушится».

⁷⁷ Mt 4,5: Potom ho d'ábel vzal s sebou do Svatého města, postavil ho na vrchol chrámu (...) / Потом берет Его диавол в святой город и поставляет Его на крыле храма, (...)

⁷⁸ Překlad M. Dvořáka „kdyby třeba i spadl ze schodů“ tedy nevystihuje předlohu zcela přesně. Adekvátnější by byly výrazy „ze schůdků“ či „ze zápraží“, které by spolu se „spadnutím z pece“ tvořily (na rozdíl od „schodů“) vhodnou dvojici evokující nicotnost, směšnost takového pádu ve srovnání se situací, kdy Ježíš stojí vysoko na chrátovém cimbuří.

⁷⁹ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 44.

⁸⁰ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки* с комментариями Эдуарда Власова, str. 42.

⁸¹ Lk 8,52: Všichni nad ní [dcerou Jairovou] plakali a nařkali. On však řekl: „Neplačte! Neumřela, jenom spí.“ / Все плакали и рыдали о ней. Но Он сказал: не плачьте; она не умерла, но спит.

Jan 11,11: Po těch slovech ještě dodal: „Náš přítel Lazar spí, ale jdu tam, abych ho probudil.“ / Сказав это, говорит им потом: Лазарь, друг наш, уснул; но Я иду разбудить его.

⁸² Mk 1,30: Šimonova tchyně ležela v horečce. Hned mu o ní pověděli. / Теща же Симона лежала в горячке; и тотчас говорят Ему о ней.

⁸³ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 64.

⁸⁴ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки* с комментариями Эдуарда Власова, str. 57.

Vlasov u tohoto souvětí zmiňuje Kristův výrok o nastavení druhé tváře z Mt 5,39 (par. Lk 6,29.)⁸⁵ Zdá se však vhodnější uvažovat místo toho o narážce na scénu, v níž vojáci plivou Kristu do tváře, popsanou v Mt 26,67 a Mt 27,30 (par. Mk 14,65 a Mk 15,19).⁸⁶

Kap. 27 61. kilometr – 65. kilometr

*On byl i jinak jako posedlej, ale tohle – jako by ho popad běs.*⁸⁷

Он и всегда-то был какой-то одержимый, а тут не иначе как бес в него вошел.⁸⁸

Vlasov vztahuje tuto větu k evangelnímu úryvku o zlém duchu, který vystoupil z posedlého člověka a vešel do stáda vepřů, tj. Lk 8,26–33 a par. Mt 8,28–32, Mk 5,1–13.⁸⁹

Dalším biblickým místem, na něž může věta odkazovat, je Poslední večeře, při níž do Jidáše vejde satan, srov. Lk 22,3 a Jan 13,2.⁹⁰

Suchařípův překlad zní vzhledem k biblickému místu, na něž Jerofejev poukazuje, příhodněji: *jako by do něho vstoupil ďábel.*⁹¹

Kap. 29 Pavlovo-Posad – Nazarjevo

„Miluješ aspoň moji duši? Moji duši?“ (...) „Srdcem,“ (...) „srdcem jo, srdcem tvoji duši miluju, ale duší – ne, nemiluju!“⁹²

«Ты хоть душу-то любишь во мне? Душу — любишь?» (...) «Сердцем (...) люблю твою душу, но душою — нет, не люблю!!»⁹³

Zde Vlasov odkazuje na Ž 94,19 jako příklad biblického textu, v němž je rozlišeno srdce a duše, a uvádí, že v tomto dialogu je užita stejná logika.⁹⁴ Vzhledem k tomu, že

⁸⁵ Mt 5,39: Ale já vám říkám: Neodporujte zlému. Spíše naopak: Když tě někdo udeří na pravou tvář, nastav mu i druhou. / А я говорю вам: не противься злему. Но кто ударит тебя в правую щеку твою, обрати к нему и другую.

⁸⁶ Mt 26,67: Pak mu plivali do tváře a tloukli ho pěstmi; někteří ho bili do tváře. / Тогда плевали Ему в лицо и заушали Его; другие же ударили Его по ланитам.

Mt 27,30: Plivali na něj, brali mu hůl a bili ho po hlavě. / И плевали на Него и, взяв трость, били Его по голове.

Mk 14,65: Někteří začali na něho plivat, zahalovali mu tvář, tloukli ho pěstmi a říkali mu: „Ukaž, že jsi prorok!“ Také služebníci se do něho pustili a bili ho. / И некоторые начали плевать на Него и, закрывая Ему лицо, ударять Его и говорить Ему: прореки. И слуги били Его по ланитам.

Mk 15,19: Bili ho rákosovou holí po hlavě, plivali na něj, klekali na kolena a holdovali mu. /

И били Его по голове тростью, и плевали на Него, и, становясь на колени, кланялись Ему.

⁸⁷ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 82.

⁸⁸ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 71.

⁸⁹ Lk 8, 27: Sotva vystoupil na zem, běžel proti němu nějaký muž z města, který byl posedlý zlými duchy. / Когда же вышел Он на берег, встретил Его один человек из города, одержимый бесами.

⁹⁰ Lk 22,3: Tu vstoupil satan do Jidáše zvaného Iškariotský, který byl z rodu Dvanácti. / Вошел же сатана в Иуду, прозванного Искаротом, одного из числа Двенадцати.

⁹¹ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva→Petušky*. Překlad Leoš Suchařípa. Brno: Větrné mlýny & NaDivadlo, 1999, str. 99.

⁹² JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 88–89.

⁹³ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 76.

⁹⁴ Ž 94,19: Když se mi v nitru rozmnoží starosti, tvá útěcha vzpruží mou duši. / При умножении скорбей моих в сердце моем, утешения Твои улаждают душу мою.

Rozlišení srdce a duše je patrné pouze v ruském či církevněslovanském překladu. České překlady namísto „srdce“ uvádějí „nitro“ (ČLP, ČEP, Bible 21, Bible kralická, Pavlíkův studijní překlad) či pouze

pojmy srdce a duše jsou v rámci židovsko-křesťanské kulturní tradice široce zaužívané, je velmi těžké posoudit, zda Jerofejev odkazuje na určité místo z Písma.

Spíše však jde o další narážku na starozákonní vyznání víry z Dt 6,5 a tomu odpovídající Lk 10,27.

Кар. 32 85. kilometr – Orechovo-Zujevo

Uplynulý už tři roky od doby, kdy jsem na [průvodčího] Semjonyče poprvé narazil.⁹⁵

Прошло уже три года, как я впервые столкнулся с Семенычем.⁹⁶

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. Tři roky, kdy se Veněčka setkává s průvodčím Semjonyčem, mohou být narážkou na možné tři roky veřejného působení Kristova.

Кар. 33 Orechovo-Zujevo

To vše jsem viděl zcela jasně a podávám o tom svědectví světu.⁹⁷

Все это я видел совершенно отчетливо, и свидетельствую об этом миру.⁹⁸

Vlasov tuto větu považuje za kompilaci veršů z „janovských spisů“ Nového zákona: 1 Jan 4,14; Jan 7,7 a Zj 22,18.⁹⁹ Chceme-li být důslední, je třeba do tohoto výčtu ještě zařadit Jan 21, 24.¹⁰⁰

Кар. 34 Orechovo-Zujevo – Krutoje

... revoluce dosáhne něčeho potřebného, když se uskuteční v srdcích, a ne v ulicích.¹⁰¹

... революция достигает чего-нибудь нужного, если совершается в сердцах, а не на стогах.¹⁰²

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. V tomto výroku lze spatřovat narážku na známý výrok proroka Joela o roztržení srdcí, a nikoli jen šatů – Jl 2,13.¹⁰³

nevyjádřený podmět „já“ (Jeruzalémská Bible, ČSP).

95 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 99.

96 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 84.

97 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 103.

98 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 87.

99 1 Jan 4,14: My jsme očití svědkové toho, že Otec poslal svého Syna jako spasitele světa. / И мы видели и свидетельствуем, что Отец послал Сына Спасителем миру.

Jan 7,7: Vás svět nemůže nenávidět, mne však nenávidí, protože já o něm svědčím, že jeho skutky jsou zlé. / Вас мир не может ненавидеть, а Меня ненавидит, потому что Я свидетельствую о нем, что дела его злы.

Zj 22,18: Já dosvědčuji každému, kdo slyší proročká slova této knihy: Kdo by k nim něco přidal, tomu přidá Bůh těch ran, o kterých se píše v této knize. / И я также свидетельствую всякому слышащему слова пророчества книги сей.

100 To je ten učedník, který o tom všem vydává svědectví a to všechno zaznamenal – a víme, že jeho svědectví je pravdivé. / Сей ученик и свидетельствует о сём, и написал сие; и знаем, что истинно свидетельство его.

101 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 105.

102 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 89.

103 Jl 2,13: Roztrhněte svá srdce, a ne pouze šaty. / Раздирайте сердца ваши, а не одежды ваши.

*Jsi skvělý teoretik, Vadime, tvé téze jsme přibíli na svá srdce ...*¹⁰⁴

Ты блестящий теоретик, Вадим, твои тезисы мы прибили к нашим
сердцам ...¹⁰⁵

Kromě aluze na přibítí tezí na dveře kostela, tradičně připisované M. Lutherovi, na něž Jerofejev odkazuje již o tři odstavce výše, se může jednat i o narážku na starozákonní vepsání Božího zákona do lidských srdcí, jak je vyjádřeno např. v Jer 31,33; Ez 3,10 či Dt 10,18.¹⁰⁶

Кап. 36 Vojinovo – Usad

*... беру до svých rukou веšкероу моч.*¹⁰⁷

*... я беру в свои руки всю полноту власти.*¹⁰⁸

Vlasov zde zmiňuje mocenský nárok Hospodinův z Dt 32,39.¹⁰⁹ Vhodnější se však zdá tuto větu vztáhnout k novozákonnímu výroku Ježíšovu z Mt 28,18.¹¹⁰

*Nebylo ve mně pokání.*¹¹¹

*В моем сердце не было раскаяния.*¹¹²

Vlasov tuto větu ve své studii nezmiňuje. Zde se pravděpodobně jedná o přímou citaci Oz 13,14. Ruský výraz раскаяние lze také přeložit jako *lítost*. Takto jej překládají L. Suchařípa¹¹³ i L. Konvička¹¹⁴ a stejně zní i překlad z hebrejštiny v ČEP.¹¹⁵ Jerofejev tento výrok v témže odstavci ještě zopakuje.

*... v polích se mi klaněly klasy, ...*¹¹⁶

*... мне в пояс кланялись хлеба, ...*¹¹⁷

104 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 106.

105 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 90.

106 Jer 31,33: Vložím svůj zákon do jejich nitra, napíšu jim ho do srdce. / Вложу закон Мой во внутренность их и на сердцах их напишу его.

Ez 3, 10: Všechna má slova si vlož do srdce. / Все слова Мои, которые буду говорить тебе, прими сердцем твоим.

Dt 10,18: Uložte si tato má slova do svého srdce a do své duše. / Итак, положите сии слова Мои в сердце ваше и в душу вашу.

107 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 111.

108 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 93.

109 Dt 32, 39: Podívejte se, že já, jen já jsem, mimo mne není jiný bůh, já usmrcuji a já oživuji, když udeřím, také uzdravím, nikdo z mých rukou nevytrhne. / Видите, что это Я, Я – и нет Бога, кроме Меня: Я умерщвляю и оживляю, Я поражаю и исцеляю; и никто не избавит от руки Моей

110 Mt 28,18: Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi. / дана Мне всякая власть на небе и на земле.

111 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 113.

112 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 95.

113 Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva→Petušky*. Překlad Leoš Suchařípa. Brno: Větrné mlýny & HaDivadlo, 1999, str. 139.

114 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva Petuški zpáteční*. Překlad Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992, str. 94.

115 Oz 13,14: Skryt je soucit mým očím. / Раскаяния в том не будет у Меня. ČEP překládá: „Lítost však bude mým očím skryta.“

116 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 113.

117 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 95.

V této větě je namístě upozornit na nepřesnost překladu M. Dvořáka, která přetrvává i v revidovaném vydání z r. 2012. Pravděpodobně zde došlo chybnému čtení в полях namísto в пояс. Správné by tedy bylo přeložit *po pás se mi klaněly klasy*. Suchařípův i Konvičkův překlad tuto větu uvádí správně: *do pasu se mi klanělo obilí*,¹¹⁸ resp. *k pasu se mi klanělo obilí*.¹¹⁹

Větu lze také docela dobře číst jako narážku na verš Gn 37,7 z Josefova příběhu.¹²⁰ Vlasov však tuto aluzi nezmiňuje.

Кап. 38 105.kilometr – Pokrov

*Vlastně pustím, ale za jedný podmínky – uhodneš mejch pět hádanek.*¹²¹

Вернее, пуцу при одном условии: ты разгадаешь мне пять моих загадок.¹²²

Na tomto místě Vlasov hovoří o sfínze z příběhu krále Oidipa, na niž daná scéna bezpochyby odkazuje. Vedle toho zmiňuje, že v rámci světové literatury dával hádanky např. také biblický Samson v Sd 14,12–14.¹²³

V kontextu zbytku studie, který odkrývá v Jerofejevově novele velké množství aluzí na různá biblická místa, se zmínka o Samsonově příběhu nezdá příliš vhodná. Při zběžném čtení je totiž snadné nabýt dojmu, že scéna se sfingou na Bibli odkazuje, což lze téměř s jistotou vyloučit.

*... sklouzl po šavli, kterou tam někdo hodil, a v pádu převrhl sousední stůl.*¹²⁴

... поскользнулся на чьей-то блевотине – и в падении опрокинул соседний столик.¹²⁵

Vlasov zde odkazuje na pasáž Iz 28,1.7–8 o opilých kněžích a prorocích.¹²⁶ V textu se však hovoří pouze o uklouznutí po zvracích. Souvislost s citovaným biblickým úryvkem nelze jasně prokázat.

118 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva→Petušky*. Překl. L. Suchařípa, str. 139.

119 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva Petuški zpáteční*. Překl. L. Konvička, str. 94.

120 Vaše snopy ho obklopily a poklonily se mému snopu. / Ваши снопы стали кругом и поклонились моему снопу.

121 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 120.

122 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 100.

123 Sd 12,12–14 (ČEP): Samson jim řekl: „Chci vám dát hádanku. Jestli mi ji dokážete za sedm dní hostiny rozluštit a uhodnete její smysl, dám vám třicet košil a třicately sváteční šaty. Jestli mi ji však nebudete moci rozluštit, dáte vy mně třicet košil a třicately sváteční šaty.“ (...) Řekl jim tedy: „Ze žrouta vyšel pokrm, ze siláka vyšla sladkost.“ / И сказал им Самсон: загадаю я вам загадку; если вы отгадаете мне ее в семь дней пира, и отгадаете верно, то я дам вам тридцать синдонов и тридцать перемен одежд; Если же не сможете отгадать мне, то вы дайте мне тридцать синдонов и тридцать перемен одежд. (...) И сказал им: из идущего вышло ядомое, и из сильного вышло сладкое.

124 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 122.

125 ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 101.

126 Iz 27,1.7–8: Běda pyšné koruně efraimských opilců (...), běda vrávorajícím z vína! Ale i tihle vrávorají z vína a z opojného nápoje se potácejí: kněz i prorok vrávorají z opojného nápoje, jsou přemoženi vínem, potácejí se z opojného nápoje, jsou bez rozumu při vidění, blábolí při rozsudcích. Ano, všechny stoly jsou plny zvratků a výkalů, není čisté místo. / Горе венку гордости пьяных Ефремлян (...), сраженных вином! Но и эти шатаются от вина и сбиваются с пути от сикеры; священник и пророк спотыкаются от крепких напитков; побеждены вином, обезумели от сикеры, в видении ошибаются, в суждении спотыкаются. Ибо все столы наполнены отвратительною блевотиною, нет чистого места.

Kap. 39 Pokrov – 113.kilometr

*Odevzdávám se vám beze zbytku (...) a vy se odevzdejte mně ...*¹²⁷

Я отдаю себя вам без остатка (...) А вы — отдайте мне себя ...¹²⁸

Vlasov považuje tuto větu za aluzi na Velekněžskou modlitbu Kristovu z Jan 17,26.¹²⁹ Téměř jistě se zde skutečně jedná o Kristovo vydání se do krajnosti. Chceme-li však k dané větě přiřadit biblický citát, nabízí se spíše scéna z Poslední večeře – Jan 13,1,¹³⁰ byť v ruském synodálním překladu zní daný verš poněkud jinak.

3.3. Vybrané Veněčkovy výroky

V dalším budou představeny a krátce komentovány některé výroky hlavního hrdiny *Moskvy–Petušků*, které, jak se lze domnívat, vypovídají mnohdy také o nitru samotného autora.

Kap. 8 Moskva – Srp a Kladivo

Vyndal jsem z kufříku všechno, co mám, a všechno jsem to ohmatal. Od chlebičků až po růžové dezertní za rublík třicet sedm. Ohmatal jsem to – a najednou na mě padla tesknota a splín. Panebože, vidíš, co mám? Jenomže copak tohle potřebuju? Copak po tomhle má duše prahne? Podívej, co mi dali lidi místo toho, po čem má duše prahne! A kdyby mi dali právě to, copak bych potřeboval tohle? Podívej, Pane, tuhle na to růžové dezertní na rublík třicet sedm.

A Pán, celý ozářen modrými blesky, mi odpověděl:

„A načpak potřebuje svatá Tereza stigmata? Taky je přece nepotřebuje. Ale přeje si je.“

*„To je ono!“ odpověděl jsem u vytržení. „Se mnou je to taky tak. Přeju si to, ale vůbec to nepotřebuju.“*¹³¹

Tyto odstavce vyjadřují velikou Veněčkovu touhu po Bohu a uvědomění si, že alkohol, který poskytuje určitý způsob povznesení mysli k Němu¹³², je zároveň zdrojem utrpení a něčím, po čem Veněčka ve skutečnosti netouží. V přítomném světě si však zároveň neumí jinak pomoci. Určitým druhem odpovědi na tento úryvek může být následující pasáž z dialogu opilých postav ve vagonu (kap. 25, Jesino – Frjazevo):

Pili jako divý! Všichni čestný lidi Ruska! A proč pili? Ze zoufalství pili, protože byli čestný, protože nedokázali ulehčit lidu jeho osud! Lid se dusil v bídě a nevědomosti. Však si přečtěte Dmitrije Pisareva. Ten to píše: Lid si nemůže dovolit hovězí, ale kořalka je levnější než hovězí. A proto taky ruskej mužik pije. Pro svou bídu pije. Knížku si dovolit nemůže, protože na trhu nemaj ani Gogola,

¹²⁷ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 126.

¹²⁸ ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*, str. 105.

¹²⁹ Jan 17,26: Dal jsem jim poznat tvé jméno a dám poznat, aby láska, kterou jsi mě miloval, byla v nich a abych byl i já v nich. / И Я открыл имя Твое и открою, да любовь, которою Ты возлюбил Меня, в них будет, и Я в них.

¹³⁰ Jan 13,1: A protože miloval svoje, kteří byli ve světě, projevil jim lásku až do krajnosti. / возлюбив Своих сущих в мире, до конца возлюбил их.

¹³¹ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 23.

¹³² Слов. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 557, cit. in: KLEVCOVA PÍLAŘOVÁ, Julie. *Москва–Петушки Венедикта Ерофеева*, str. 25.

*ani Bělinskýho, jen samou kořalku – monopolní a bůhvíjakou, ve výčepu i přes ulici. A proto taky pije, z vlastní nevědomosti pije. Jak si potom člověk nemá zoufat, jak nemá psát o mužikovi, jak ho nemá zachraňovat, jak nemá začít ze zoufalství pít?*¹³³

Zde se hovoří o jakémisi zástupném utrpení „čestných lidí Ruska“, které však pochopitelně neústí v mužikovu záchranu. Na základě tohoto úryvku se lze domnívat, že Veněčka pije mj. proto, že mu není lhotejný osud lidu za sovětského režimu a s celou situací se nedovede jinak vyrovnat.

Kap. 15 Nikolskoje – Saltykovskaja

Vzpomínám si, že kdysi dávno, když si lidi v mé přítomnosti začali povídat o nějaký blbosti, řekl jsem jim: Že se vám chce o takový blbosti povídat! A oni se divili a říkali: Copak tohle je blbost? Když i tohle je blbost, co potom není blbost? A já jsem na to řekl: To já zas nevím, ale něco takového je...

*Já netvrdím, že teď už znám pravdu nebo jsem se k ní přiblížil na dosah, vůbec ne. Ale přiblížil jsem se k ní už na takovou vzdálenost, ze který je na ni nejlíp vidět.*¹³⁴

V úryvku, který nepotřebuje příliš dlouhé vysvětlení, Veněčka vyjadřuje dříve nejasné a vzdálené, nyní však velmi živé povědomí o nadpřirozených skutečnostech. Přiblížení k pravdě na jistou nejlepší vzdálenost jako by předznamenávalo blížící se konec hrdinova života nebo přinejmenším určité „odumření tomuto světu“. Pro dokreslení kontextu ještě dodejme, že vzápětí jako by Veněčka přehodil výhybku myšlenek a nahlíží pravdu o svém nitru, svůj ustavičný stesk, o němž byla řeč výše:

*A tak se dívám a vidím, a proto mám v duši žal. A nevěřím, že by někdo z vás také v sobě nosil tu nesmírně hořkou břečku. Z čeho se ta břečka skládá, to se dá těžko říci, a stejně byste to nepochopili. Ale nejvíc je v ní bolu a strachu. Takhle tomu říkáme – bolu a strachu je ze všeho nejvíc. A také němoty.*¹³⁵

Kap. 27 / 28 61.kilometr – 65.kilometr / 65. kilometr – Pavlovo-Posad

*Je třeba ctít, to opakuju, temnoty cizí duše, je třeba do nich nahlížet, i když tam třeba nic není, i když je tam třeba samý svinstvo, stejně – nahlížeť a cti, nahlížeť a neplivej. (...) Bůh, když umíral na kříži, nám přikázal soucit. Krutý posměch nám nepřikázal. Soucit a láska jedno jsou, láska ke každé žouželi a každému lůnu a k plodu každého lůna soucit.*¹³⁶

Veněčka pronáší tyto věty v rámci dialogu opilců ve vagonu krátce před a po vyprávění jednoho z nich, starého Mitriče, která začne mluvit s cesty a nakonec se rozpláče. Veněčka ho jako jediný chápe a posléze mu nalije ze své lahve. To lze pokládat za jeden z projevů Jerofejevovy zdvořilosti a citlivosti, „zvláštní jemnosti, delikátnosti“, která dle vzpomínek jeho přátel „prostupovala celou jeho osobností“.¹³⁷

Křesťanský čtenář si nemůže nepovšimnout duchovního rozměru tohoto postoje.

¹³³ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 74.

¹³⁴ Tamtéž, str. 41.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž, str. 84 a 86.

¹³⁷ RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec*, str. 32.

Kap. 40 113. kilometr – Omutišče

*Ó, ti hanebníci! Změnili mou zemi v nezhahnojenější peklo! Slzy se kvůli nim musej před lidma skrejvat a smích předvádět... Ó, ti nízcí dobytkové! Nenechali lidem nic kromě „smutku“ a „strachu“. A po tom všem je smích u nich veřejný a slza zakázaná...!*¹³⁸

Tyto věty sice mnoho nevypovídají o autorově spiritualitě, přesto však názorně dokreslují celkový obraz, který si o něm lze na základě četby *Moskvy–Petušku* vytvořit. Svůj postoj k sovětskému režimu brežněvovské éry zde vyjadřuje velmi výstižně.

Kap. 44 Petušky, náměstí před nádražím

*A jestli někdy umřu – já vím, že umřu brzo – tak umřu, aniž jsem přijal tento svět, i když jsem ho postihl zblízka i zdálky, zvenku i zevnitř, postihl, ale nepřijal. Umřu a On se mě zeptá: „Bylo ti tam dobře, nebo špatně?“ Já budu mlčet, sklopím oči a budu mlčet, a tahle němota je známa všem, komu je znám závěr mnohadenní těžké kocoviny. Neboť není snad život lidský kratičkým opilstvím duše? A také zatměním duše? Jsme všichni jako ožralí, jenomže každéj po svém. Jeden vypil víc, druhěj míň. A taky to na každýho jinak působí. Jeden se směje tomuhle světu do očí, druhěj na prsou toho světa pláče. Jeden se už vyzvracel a je mu dobře, druhýmu se teprve začíná dělat zle. A já, co já? Já toho požřel hodně a vůbec to se mnou nic nedělá, dokonce jsem se ani jednou pořádně nerozesmál a ani jednou nevyzvracel. Já, kterej jsem toho v tomhle světě tolik okusil, že ztrácím přehled a pořadí, já jsem v tomhle světě nejstřízlivější ze všech. Prostě to na mě tak nepůsobí...!*¹³⁹

Toto Veněčkovo nepřijetí světa není, jak by se mohlo zdát, postojem člověka odmítajícího život jako takový či nepřiznávajícího mu smysl. To je vidět z toho, že autor jedním dechem hovoří o Bohu a v průběhu celé novely se k Němu obrací. Veněčka spíše odmítá přijmout lidský řád světa, jelikož má stále na zřeteli božské skutečnosti.

Zajímavé je také přirovnání lidského života k opilství duše. Slovo *vypil* je zde pochopitelně třeba číst v přeneseném významu *prožil, vytrpěl*. Veněčkova *střízlivost* může znamenat právě ono nahlížení či alespoň tušení božského rádu světa. Vše, co prožil, na něj pak *nepůsobí* stejně jako na ostatní.

Kap. 45 – Petušky, Sadová okružní

*Ať už jsou tam váhy nebo nejsou, na těch vahách bude vzdech a slza vážit více než propočet a záměr. To vím s větší jistotou, než s jakou víte něco vy. Hodně jsem toho prožil, vypil a promyslel a vím, co říkám. Všechny vaše hvězdy, jimiž se řídíte na svých cestách, se sklánějí k západu, a jestli se nesklánějí, tak sotva blikají.*¹⁴⁰

Veněčka zde nejprve hovoří o eschatologických skutečnostech. Vyjadřuje mínění, že upřímný cit je pro Boha cennější než rozumové úvahy.

Posléze, v narážce na orientaci námořníků a poutníků podle hvězdné oblohy i na tou dobou vsudypřítomné rudé hvězdy, relativizuje každé lidské počínání čistě nitrosvětského rázu.

¹³⁸ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 127.

¹³⁹ Tamtéž, str. 137–138.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 139.

Neznám vás, lidé, špatně vás znám, málokdy jsem si vás všimal, ale záleží mi na vás, zajímá mě, v čem je teď vaše duše, abych najisto věděl, jestli hvězda betlémská začíná znovu zářit nebo začíná blikat. Ta je nejdůležitější, protože všechny ostatní se sklánějí k západu, a jestli se nesklánějí, tak sotva blikají, a i kdyby zářily, stejně nestojí za fajfku tabáku.

Ať tam jsou váhy nebo tam nejsou váhy, my lehkovážní tam převážíme a obstojíme. V to věřím pevněji, než v cokoli věříte vy. Věřím v to, vím to a nesu o tom svědectví světu.¹⁴¹

Věněčka si zde uvědomuje, že lidi ve své vlasti dostatečně nepoznal či nechtěl poznat, ale přesto mu záleží na uchování, rozvoji či znovunabytí jejich ctností i na jejich eschatologickém údělu.

Kap. 46 Petušky. Kreml. Památník Minina a Požarského

Jestliže On navždy opustil zemi, ale vidí každého z nás, pak vím, že tímto směrem se nepodíval ani jednou.... A jestliže On nikdy mou zemi neopustil, jestliže ji celou prochodil bos a v podobě otroka, pak toto místo obešel a vyhnul se mu.

Ne, to nejsou Petušky. Petuškům se On nevyhnul. Znaven tam nocoval v záři ohně, a já jsem tam v mnohých duších postřehl popel a dým Jeho noclehu. Nemusí být plamen, jen když je popel a dým...

Nejsou to Petušky, ne. Ve vši velkoleposti se přede mnou skvěl Kreml.¹⁴²

Kreml je zde představen jako sídlo bezbožnosti – místo, kterému se Bůh vyhýbá. Petušky, o nichž hovoří autor v tomto odstavci, jsou pak (nejen zde) spíše ideálem, cílem cesty či metafyzické pouti, než skutečným městečkem za Moskvou.

Ze slov *nemusí být plamen, jen když je popel a dým*, je možno vyčíst, že Jerofejev dává přednost niterné zbožnosti a ctnostem před okázalými projevy víry. O tom ostatně byla řeč už v jeho životopise.¹⁴³

Zároveň lze z těchto vět vyčíst, že Veněčka svou cestou do Petušků chce následovat Krista, což se propisuje, jak již bylo výše řečeno, do mnoha věcí, jež po cestě zažívá.

Kap. 47 – Moskva – Petušky. Neznámý dům / Poznámkové sešity V. Jerofejeva

Все равно пригвожденнотсь, ко кресту ли, к тракторной ли стойке...¹⁴⁴

Přibitý jako přibitý, ať ke kříži, nebo ke sloupku traktoru...¹⁴⁵

Tato věta sice pochází z Jerofejevových poznámkových sešitů a stojí v nich zcela samostatně, bez kontextu či vysvětlivky. Přesto dobře poslouží k výkladu závěrečné scény *Moskvy–Petušků*, v níž čtyři muži Veněčku zabijí. Jerofejev píše *пригвоздили меня к полу*, v překladu M. Dvořáka: „Přirazili mě k podlaze.“ Sloveso *пригвоздить* však znamená „přibít hřebíkem“, ač to v dané situaci nedává zjevný smysl. Jasně se zde tudíž odkazuje na *přibití* Krista ke kříži.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, str. 142.

¹⁴³ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 594.

¹⁴⁴ ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 399.

¹⁴⁵ Vlastní překlad. Jerofejevovy poznámkové sešity zatím nebyly vydány v češtině.

3.3.1. Dílčí závěr k vybraným Veněčkovým výroky

Veněčkův život, včetně duchovního, je silně spjat s alkoholem. Jeho pomocí se na jedné straně přibližuje Bohu, na straně druhé si způsobuje utrpení a alespoň částí své duše si pít nepřeje.

Veněčka je vzhledem ke své povaze (a nikoliv bez pomoci alkoholu) stále zaměřen k božským skutečnostem a eschatologickému údělu člověka a světa. Lidské konání nepodepřené křesťanskými ctnostmi se mu jeví jako marné.

V Kristově duchu se Veněčka chová k lidem ve svém okolí s milosrdenstvím a soucitem a nechává na sobě bez obrany páchat násilí. Záleží mu na konkrétním člověku i veškerém lidu jeho vlasti.

3.4. Vybrané prvky děje

Podobnost Veněčkova příběhu s životem a umučením Kristovým je evidentní a hojně zmiňována autory literárněvědných studií.¹⁴⁶ Podle Světlany Šnitman-MakMillin dokonce evangelium a život Ježíše Krista tvoří podtext celé novely, nad nímž jako „svrchní vrstva“ leží život a příhody hlavního hrdiny.¹⁴⁷ Děj se odehrává v pátek, Veněčka hostí alkoholem spolucestující podobně, jako Kristus sedával u jídla s hříšníky, na konci umírá násilnou smrtí apod. Hlavní hrdina, stejně jako autor, taktéž vede velmi prostý život bez zázemí, což samo odkazuje na Kristův způsob života.¹⁴⁸

Podle Světlany Šnitman-MakMillin putuje Veněčka k Bohu, který je přítomen ve fyzicky neexistujících Petuškách, tj. v těch Veněčkou vysněných. Boží místo ve světě sovětské každodennosti reprezentovaném Kremlem i v reálných Petuškách zaujal alkohol.¹⁴⁹

Na cestě do Petušků nastane v určitém okamžiku tma. Světlana Šnitman-MakMillin v ní spatřuje tmu, jež nastala o Velkém pátku.¹⁵⁰ Kromě toho v ní lze vidět paralelu s tmou Getseman a v neposlední řadě prostředek k posunutí a dramatizaci děje.

Hrdina, jenž nese jasné autobiografické rysy, v díle ukazuje životní postoj proroka, předkládajícího Hospodinu v prosebných a tázavých modlitbách (či náznacích modlitby) utrpení své i všech obyvatel své vlasti:

„Neznám vás, lidé, špatně vás znám, málokdy jsem si vás všímal, ale záleží mi na vás, zajímá mě, v čem je teď vaše duše ...“¹⁵¹

Při několika příležitostech vyjadřuje postoj pochopení a milosrdenství ke konkrétnímu člověku či k lidem obecně. Při rozmlouvách s různými pokušiteli – satanem či sfingou – pak zůstává pevný ve svém odmítavém postoji k nim a nepřijímá jimi nabízená pokušení či hádanky.

Lze se také pozastavit u Veněčkova jednání s lidmi, kteří zastupují či zosobňují tehdejší vládnoucí moc. Na jedné straně se po vzoru Kristově i jurodivých světců nebrání vůči násilí – v úvodu je vyvlečen z nádražní restaurace na ulici¹⁵² a v závěrečné

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, str. 258 či ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Москва: Новое литературное обозрение, 2022, str. 255–256.

¹⁴⁷ Srov. ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Москва: Новое литературное обозрение, 2022, str. 255.

¹⁴⁸ Tak i Vlasov. Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова. Москва: Азбука-Аттикус, 2017, str. 134.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, str. 82.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, str. 229 a Mt 27, 45.

¹⁵¹ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Přek. M. Dvořák, str. 139.

¹⁵² Srov. JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 18.

části několikrát fyzicky napaden a nakonec zabit.¹⁵³ Průvodčího Semjonyče, těžkého alkoholika a „nevšedního chlíváka“, však cestou do Petušků obelstí, stejně jako pokaždé v minulosti, a nedopřeje mu platbu za jízdu v gramech alkoholu. V tom lze opět spatřovat výraz svaté jurodivosti – Veněčka usvědčí a vytrestá hříšníka, přitom však sám jede vlakem načerno.

V závěru celé novely je pak z křesťanských pozic hlasitě obžalován celý sovětský režim:

„...[hvězda betlémská] je nejdůležitější, protože všechny ostatní se sklánějí k západu, a jestli se nesklánějí, tak sotva blikají, a i kdyby zářily, stejně nestojí za fajfku tabáku.“¹⁵⁴

Anna Lejbovič míní, že na samém konci novely dojde k jakémusi „antivzkříšení“ – Veněčka na rozdíl od Krista končí svůj příběh tragicky.¹⁵⁵ Sari Huttunen je pak toho názoru, že zatímco Bůh Otec vzkřísil Krista, Veněčku „bůh-alkohol“ nevzkřísí.¹⁵⁶ Z hlediska studenta teologických nauk lze však zahlédnout i možnost zcela jiné interpretace: Veněčka, stejně jako Kristus, podle měřítek tohoto světa, symbolizovaného nepřátelsky naladěným velkoměstem (Moskvou sovětské éry), nakonec prohrává. A i Kristus na kříži prožije noc opuštěnosti, zvolá k Otcí: „Proč jsi mě opustil?“¹⁵⁷ a zakusí posměch¹⁵⁸ (ovšemže ne ze strany andělů jako Veněčka). Následuje-li pak Veněčka svým příběhem Krista v jeho skutecích i smrti a vezmeme-li v úvahu, že Jerofejev je hluboce věřící, nabízí se hypotéza, že Veněčkova násilná smrt nevyklučuje možnost přechodu do božské skutečnosti, jejímž pozemským předobrazem byly idylické Petušky. Na Veněckovy vrahy lze také velmi dobře vztáhnout Kristův výrok: „Říkám vám, moji přátelé: Nebojte se těch, kdo zabíjejí tělo, ale potom už nemají, co by ještě udělali.“¹⁵⁹

153 Srov. tamtéž, str. 134–145.

154 JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 139.

155 ЛЕЙБОВИЧ, Анна. Роль финального эпизода в поэме Венедикта Ерофеева «Москва–Петушки». Научно-исследовательская работа. Новосибирск: МОУ экономический лицей, 2008, str. 20. Tato práce se pod různými jmény, avšak s totožným textem, objevuje na ruských internetových stránkách s referáty a seminárními pracemi. Není jisté, zda právě A. Lejbovič je původní autorkou. Její práce je však označena nejranějším rokem vydání, je odborně fundovaná a je opatřena seznamem použité literatury. Proto je z ní zde citováno.

156 HUTTUNEN, Sari Hannele. Три дороги в поэме Венедикта Ерофеева «Москва–Петушки». Diplomová práce. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997, str. 62.

157 Srov. Mk 15,34; Mt 27, 46.

158 Srov. Mk 15,31; Lk 23,36; Mt 27, 41.

159 Lk 12,4; par. Mt 10, 28.

Závěr

Cílem předkládané práce bylo pokusit se o teologický pohled na novelu Venědikta Jerofejeva *Moskva–Petušky* o formulaci pravděpodobných prvků autorovy spirituality.

Lze říci, že již samotná novela poskytuje křesťanskému čtenáři znalému Písma sv. dostatek materiálu k utvoření alespoň hrubého obrazu o jejím teologickém vyznění, třebaže se mu vše patrně neozřejmí již při prvním přečtení.

Pokud se zároveň vezmou v úvahu svědectví Jerofejevových blízkých, jeho životopis a jeho ostatní díla, získaný obraz to jen potvrdí a dokreslí. Lze pak i postihnout základní rysy Jerofejevovy spirituality, neboť jeho literární tvorba je, nikoli překvapivě, jejím věrným odrazem.

Veněčka z *Moskvy–Petušků* si pozorně všímá lidí ve svém okolí. Na společenský řád v tehdejší Sovětském svazu hledí s opovržením, ale na konkrétního člověka obvykle pohlíží spíše s pochopením a soucitem. Jak se dočítáme v závěru, záleží mu na lidech a na tom, „v čem je teď jejich duše.“¹⁶⁰

Zároveň se noří hluboko do vlastní duše, pozoruje, jak se v ní zračí bída vnějšího světa, zkoumá své svědomí, svou minulost i současnost, a to vše předkládá Hospodinu v jakýchsi prosebných či tázavých modlitbách nebo alespoň náznacích modlitby.

Připodobňuje se ke Kristu svým chováním v průběhu celé cesty do vysněných Petušků i svou „mučednickou“ smrtí v závěru. Určitým prostředkem, kterým si navozuje utrpení, je i alkohol, který obvykle konzumuje s odporem, drže se za hrdlo.

To vše lze snad shrnout jako spiritualitu proroka, který předkládá Hospodinu hříchy lidu své vlasti a zástupně za něj se vydává v utrpení.

Jerofejevova vlastní spiritualita, kterou lze ve světle jeho životopisu a tvorby do jisté míry vysledovat, nese kromě těchto znaků ještě další rysy.

Jde o odpor k instituci tehdejší pravoslavné církve a k horlivosti některých novokřtěnců.¹⁶¹ Jerofejev si namísto vnějškových projevů zbožnosti daleko více cení její niterné podoby.

Jerofejevovo vnější vystupování – v němž může být také spatřován opak kázně poslušných věřících – připomíná jurodivého světce, který žije bez stálého domova, vykonává podřadná zaměstnání, má často hlad a samozřejmě pije velké množství alkoholu. Kromě toho však neustále čte Bibli, má na zřeteli Boha, usvědčuje a odvrhuje zlé duchy a chová se s laskavostí k lidem. Lze tedy souhlasit s míněním citovaných autorek¹⁶², že Veněčka, potažmo Jerofejev sám, vykazuje některé rysy jurodivého světce. Toto označení však pochopitelně není vyčerpávající. Už proto, že Jerofejev s jurodivými např. nesdílí žebrotu ani výrazně nevyčnává svým zevnějškem.

V novele jsou po celou dobu přítomny eschatologické důrazy. Veněčkovu smrt v závěru, byť se stejně jako smrt Kristova navenek jeví jako ztroskotání, pak lze s jistou opatrností interpretovat jako cestu do idealizovaných Petušků, připodobňovaných v průběhu děje k nebeskému Jeruzalému.

¹⁶⁰ JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překl. M. Dvořák, str. 139, v orig. в чем теперь ваша душа.

¹⁶¹ Srov. ЕРОФЕЕВ, Венедикт. Мой очень жизненный путь, str. 594.

¹⁶² RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec* a ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Viz kap. 1.3.

Seznam použitých zkratek

Zkratky biblických knih:

Gn	1. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Lv	3. kniha Mojžíšova
Nm	4. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
Joz	Jozue
Sd	Knihy Soudců
Rt	Rút
1 Sam	1. kniha Samuelova
2 Sam	2. kniha Samuelova
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
1 Kron	1. kniha Kronik
2 Kron	2. kniha Kronik
Ezd	Ezdráš
Neh	Nehemiáš
Tob	Tobiáš
Jdt	Judit
Est	Ester
1 Mak	1. kniha Makabejská
2 Mak	2. kniha Makabejská
Job	Job
Ž	Knihy Žalmů
Př	Příslloví
Kaz	Kazatel
Pís	Píseň písní
Mdr	Knihy Moudrosti
Sir	Sirachovec
Iz	Izaiáš
Jer	Jeremiáš
Pláč	Knihy Žalozpěvů
Bar	Baruch
Ez	Ezechiel
Dan	Daniel
Oz	Ozeáš
Jl	Joel
Am	Amos
Abd	Abdiáš
Jon	Jonáš
Mich	Micheáš
Nah	Nahum
Hab	Habakuk
Sof	Sofoniáš
Ag	Aggeus
Zach	Zachariáš
Mal	Malachiáš

Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Lk	Evangelium podle Lukáše
Jan	Evangelium podle Jana
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List Římanům
1 Kor	1. list Korint'anům
2 Kor	2. list Korint'anům
Gal	List Galat'anům
Ef	List Efesanům
Flp	List Filipanům
Kol	List Kolosanům
1 Sol	1. list Soluňanům
2 Sol	2. list Soluňanům
1 Tim	1. list Timotejovi
2 Tim	2. list Timotejovi
Tit	List Titovi
Flm	List Filemonovi
Žid	List Židům
Jak	List Jakubův
1 Petr	1. list Petrův
2 Petr	2. list Petrův
1 Jan	1. list Janův
2 Jan	2. list Janův
3 Jan	3. list Janův
Jud	List Judův
Zj	Kniha Zjevení

Zkratky názvů překladů Bible:

B21	Bible 21
ČEP	Český ekumenický překlad
ČLP	Český liturgický překlad
ČSP	Český studijní překlad
JB	Jeruzalémská Bible

Seznam literatury

DVOŘÁKOVÁ, Iva. Jerofejevova poema poprvé a počtvrté. In JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Praha: Argo, 2012, 147–149.

DVOŘÁKOVÁ, Iva. *České překlady novely Venědikta Jerofejeva Moskva–Petuški*. Bakalářská práce. Praha: FF UK, Ústav slavistických a východoevrop. studií, 2009.

HUTTUNEN, Sari Hannele. Три дороги в поэме Венедикта Ерофеева «Москва–Петушки». Diplomová práce. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1997.

JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva–Petušky*. Překlad Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012.

JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva Petuški zpáteční*. Překlad Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992.

JEROFEJEV, Venědikt. *Moskva→Petušky*. Překlad Leoš Suchařípa. Brno: Větrné mlýny & HaDivadlo, 1999.

KLEVCOVA PILAŘOVÁ, Julie. Москва–Петушки Венедикта Ерофеева или странствия юродивого с постмодернистским подтекстом. Diplomová práce. Praha: FF UK, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2009.

RYČLOVÁ, Ivana. *Bílý tanec: tragédie Valpuržina noc aneb Komturovy kroky Venedikta Jerofejeva v kontextu ruské dramatiky postmoderního období*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

RYČLOVÁ, Ivana. *Ruské dilema: společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska*. Brno: CDK, 2006.

RYČLOVÁ, Ivana. Драматургическая система Венедикта Ерофеева. In POSPÍŠIL, Ivo (ed.) *Litteraria Humanitas: Alexandr Sergejevič Puškin v evropských kulturních souvislostech*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000.

SZYMIK, Jerzy. *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury: Literatura piękna jako locus theologicus*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 2007.

ŠČOTKOVÁ, Markéta. *Moskva–Petuški v českém překladu*. Bakalářská práce. Praha: PedF UK, Katedra českého jazyka, 2019.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruští mystici*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2021.

ЕРОФЕЕВ, Венедикт. *Малая проза*. Москва: Захаров, 2004.

ЕРОФЕЕВ, Венедикт. *Мой очень жизненный путь*. Москва: Вагриус, 2003.

ЕРОФЕЕВ, Венедикт – ВЛАСОВ, Эдуард. *Москва–Петушки с комментариями Эдуарда Власова*. Москва: Азбука-Аттикус, 2017.

ЛЕЙБОВИЧ, Анна. Роль финального эпизода в поэме Венедикта Ерофеева «Москва–Петушки». Научно-исследовательская работа. Новосибирск: МОУ экономический лицей, 2008.

ШНИТМАН-МакМИЛЛИН, Светлана. Венедикт Ерофеев «Москва–Петушки» или *The Rest is Silence*. Москва: Новое литературное обозрение, 2022.

Slovník spisovného jazyka českého. <<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>>